

ה'ת	בעלזא	מוצו"ט	הדה"נ	ירושלים
8:31	8:09	7:52	6:38	
8:29	8:07	7:55	6:53	בני ברק
8:31	8:09	7:55	6:45	חיפה
8:29	8:07	7:55	6:53	אשדוד
8:30	8:08	7:53	6:37	בית שמש
8:30	8:08	7:54	6:54	קרית גת
8:31	8:09	7:54	6:48	נוף הגליל

דברי תורה לחג הפסח

חילוקא
דעיקרא

אורחות
חיים

סיפור על
הפירה

אמרי קודש
בעקרא

פנינים
קדים

תעשו בכוונה לדמות עצמו לצדיק לעשות כמעשהו זר מעשהו בהיות שלא לשמה חלילה, אך ורק תעשו לשמו הגדול. (נועם אלימלך)

חג הפסח

כתב ה'מהר"ל' (גבורות ה' פ"ס) שנקרא החג בשם 'פסח' על שום שפסח על בתי בני ישראל במכת 'בכורות', וצריך ביאור מאי אולמיה (תקפו) של מכת בכורות יותר משאר המכות, והלא גם בשאר המכות היה הפרש והבדל בין מצרים ובני ישראל, וכגון במכת דם כשישראל וגוי שתו מכוס אחד זה שתה מים חיים וזה שתה דם, לאלו שרצו הצפרדעים בתנוניהם במשארותם ובחדר משכבם, ואילו לבני ישראל לא נגעו ולא פגעו הצפרדעים כלל, וכיו"ב בשאר מכות, א"כ, במה נשתנה נס דמכת בכורות לקרות על שמו של החג - הפסח, יותר משאר הניסים. **ומבאר המהר"ל**,

דבכל המכות ליכא חידוש כלל שלא שלטה המכה בבני ישראל, שהרי הם באו על ידי מלאך, וכיון שבני ישראל גבוהים יותר במדרגה מן המלאכים על כן לא היה להם שליטא עליהם כי איך ישלטו על מי שגבוה מהם, אמנם הא דבמכת בכורות לא שלטה בהם המכה, זהו דבר חידוש, דהא כתיב (שמות יב, יב) 'ועברתי בארץ מצרים' שהקב"ה בכבודו ובעצמו עבר בארץ מצרים והרג את הבכורים... אלא, מכיוון שבני ישראל הם 'חלקו' של הקב"ה, וכביכול עמו כחטיבה אחת, לכן לא הזיקה להם המכה,

וזהו עיקר השבח שעל שמו נקרא החג פסח, וענין זה מתעורר שוב בכל שנה ושנה לבילי הסדר, שהקב"ה מנשא ומגביה את ישראל להיות כביכול חטיבה אחת עמו. והנה מצינו במהר"ל (סדר ההגדה ג) שבילי הסדר הוא כביכול 'נישואין' בין ישראל לאביהם שבשמים, וכמו ש"כלה בלא ברכה אסורה לבעלה' (מסכת כלה פ"א),

אלה מועדי ה' נו' בחודש הראשון בארבעה עשר לחודש.

רוצה לומר, דהכתוב מלמד אותנו איך נעבוד השם יתברך בהדרגה, דהיינו להיות האדם קודם חצי שנותיו, ולזה רמז ארבעה עשר לחודש קודם חצי חודש בין הערבים, שאז אין האדם יכול לקבל אור הקדושה ולתקן את מעשיו לגמרי, ועדיין הוא בין הערבים בין צללי ערב שעדיין התגברות היצר על האדם. פסח לה; פירוש, שצריך לתקן אז בפיו 'פה סח', שהפה ישיח וידבר תמיד בתורתו הקדושה לה; לשמו, ולעסוק בעניני הלימוד היטב בגמרא ופוסקים ומפרשי הש"ס. ובחמשה עשר יום לחודש, דהיינו אחר חצי שנות האדם. חג המצות לה; פירוש, שיתגבר בקדושה, ויהיה עסקן במצות ה' באהבה רבה ואש בוערת לה' בהתלהבות גדול.

שבעת ימים מצות תאכלו, פירוש, על ידי זה יתקן כל שבעים שנה של אדם המרומזים בו ימים. ואמר הכתוב, ביום הראשון מקרא

קודש יהיה לכם, פירוש, בהתחלת קדושתך לכוונס לעבודת הבורא יתברך. מקרא קודש יהיה לכם, תתאמץ מאד שיהיה כל קריאתך הן תורה או תפלה רק בקדושה ולא לפניות ח"ו. כל מלאכת עבודה לא תעשו, דהתפלה נקרא עבודה איזה עבודה שבלב זו תפלה, ולפעמים נמצאים בני אדם אשר יקריבו לעבודה כאשר יראו עיניו מעשה הצדיקים ותנועתם לשמו יתברך הוטב בעיניו מאד התנועה ההיא לעשות גם הוא כמותם להתנווע כך כנוע עצי היער בלא טעם וריח, שסובר שהתנועה מחמת עצמה היא יפה, והיא מלאכה בפני עצמה, ובאמת אינו כך, כי התנועה באה מרוב עבודה הזכה וצחות הנפש וחשקה הגדול לעבודה, אז ממילא נתהוה מכחה התנועה הנאה והיפה. וזהו כל מלאכת עבודה לא תעשו, דהיינו התנועות והמלאכות שבעבודה לא

נודב לזיכוי הרבים

לכבוד חג הפסח זמן הרותינו

ע"י הרבני המפואר הנעלה והנכבד

הרה"ח ר' אליהו קליין שליט"א

ראש וראשון לכל דבר שבקדושה,

מגדולי תומכי תורה וחסד

יה"ר שיזכה להגדיל תורה ולהאדירה עוד רבות בשנים,

בכל אשר יפנה ישכיל, ובכל אשר יעשה יצלח,

ויזכה לראות רוב נחת דקדושה מכל יוצ"ח,

מתוך בריות גופא ונהורא מעליא

לאוריוש"ט אמן

המברכים המערכת

לעילוי נשמת הרה"ח המפור' רודף צדקה וחסד מוקיר רבנן ותלמידיהון

הרבני המפואר הנעלה והנכבד הרב החסיד ר' מרדכי רייז ז"ל

בן הרב החסיד ר' מאיר ארי' ז"ל נלב"ע כ"ו ניסן תשס"א

הונצח ע"י בנו הנגיד הנדיב הנכבד

הרב אברהם צבי חיים רייז שליט"א ומשפחתו ברוקלין

והקב"ה הצילנו, והוציא את אבותינו ממ"ט שערי טומאה, אל מ"ט שערי בינה (ד"ח ריש יתרו), ובאותו סיפור באזני בנו ובן בנו, פועלים וידעתם את ד' כמ"ש כי אני ד'. וזוהו יש לבאר וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, דכיון דסיפור יציאת מצרים מטהר מחשבה, אם כן הרי זה משובח קאי על האדם שנעשה משובח, ויותר טוב.

חג הפסח

הרה"ק רבי מנחם מנדל מרימנוב זי"ע מבאר בספרו 'מנחם ציון' (השמטה מפר' בא) ענין ימי הפסח, ובתוך דבריו מבאר, שבשביעי של פסח ממלא הקב"ה כל משאלות האדם לטובה ולברכה. ומסביר שם בדרך משל, לשמחת חתן וכלה שכולם ששים ושמיחים בשמחתם, והנה אם אבי החתן הוא חכם ובר דעת לא ידקדק בדברים טפלים וקטנים שאינם מוצאים חן בעיניו, ויעלים עיניו אם לא תתעטר הכלה עם תכשיטיה בכל פרטיה ודקדוקיה, ואף אם אבי הכלה לא יתן לה את הכלים הראויים שתוכל להתקשט בהם ג"כ יסיח דעתו ולא יתערעם על כך, ואולם כמה פעמים רמו בה תיגרא, שדודו של החתן מקטרג לפני אבי החתן, וגחין לחיש ליה, למה תעשה כזאת, ומדוע תשתוק לזה, ואבי החתן מתקצף בעבור זה ומתקוטט עם צד הכלה, ומכל מקום בין החתן והכלה עצת שלום ביניהם, וגם האבות מתפייסים ומכניסים אותם לחופה, וכל הקרואים שמחים ונשכח כל המסיבות והשטנה, [ומה] שהיה כבר היה, ואח"כ מבקשים הקרואים יינות, שמנים ומיני מתיקה, ובעל כרחם נותנים להם כל משאלותם. **וממשיך הרה"ק ז"ל** 'תדעו ותבינו מוסדות הארץ, כי מבשרי אחזה אלוך, וכל מנהגי העולם הזה הם להורות לנו דוגמא של מעלה, התנהגות השכל בעולם הבא, ואפריין עשה לו המלך המרומם והמתנשא, והיינו הרי', היינו כי שבעת ימי הפסח דומים ושווים לשבעת ימי המשתה, ולכן מקבלים ישראל את פני השי"ת בערב פסח וביום ראשון של פסח במצוות רבות מתוך שמחה וחדוות הלב, והקב"ה מצד עצמו אינו מדקדק אחר מעשיהם של ישראל מרוב חיבתו אליהם, אך המקטרגים בודקים בתכשיטי הכלה אלו בני ישראל, כמאמרם (זוה"ק ח"ג צו): 'כנסת ישראל כלה קרויה, ומשטינים לפני ה' שחסרים תכשיטים לכלה, ומזה נעשה בחינת חול המועד 'שהשמחה נתחללה קצת, שיש ירידה בחול המועד', אך בכל זאת בזמן המיועד מוכרח החתן לשמוח עם הכלה ולהעלים עינו מן הקטרוג, ועל כן ביום השביעי הוא משתה ושמחה ויום טוב.

ובזה מבאר נוסח התפלה (יעלה ויבא) 'ובדבר ישועה ורחמים חוס וחנונו ורחם עלינו והושיענו, כי מצד הדין אסור לומר שום תחינה ביום טוב, וזאת כדי שלא ליתן מקום לבעל דין לחלוק ולומר שכל מטרת בני ישראל בשמחת החג היא עבור צורך עצמם, שהרי מיד הם צועקים 'הב הב'. ואם כן היכי לידינו דיניי להאי דינא, דאי אפשר שלא לבקש רחמים כלל דהא צרכי עם ישראל מרובים וזאי אפשר בלא הרחבת עיני עולם הזה, וגם לבקש אי אפשר מפני קטרוגם של המשטינים, על כן מבליעים בקשה זו באמצע תפלת שמו"ע שכולה שבח והודאה להקב"ה, כמו שני אוהבים שמתעלסים באהבים, ומספרים יחד, ובתוך הדברים אומר לו בעבור אותו דבר הידוע שאני צריך, בוודאי אל תמנע ממני, והיינו כוונת הבקשה 'ובדבר ישועה ורחמים' ואין אנחנו מפרטים מהי הבקשה, ובכך מבליעים את התפלה ואומרים 'חוס ורחם עלינו' על הדבר שגלוי וידוע לפניו ית"ש, כי אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים. והיינו דקאמרה תורה (שמות יב, טז) 'וביום השביעי מקרא קודש', כלומר שיש ביד בני ישראל לבקש כל משאלותיהם והקב"ה ימלא להם רצונם, 'שהרי מנהג העולם הוא כך, שבעת שמחת נישואי חתן וכלה שואלין הקרואים [-מבקשים המוזמנים לסעודה] כל משאלותם ומחוייבים ליתן להם, כמו כן עתה יהי לכם כל משאלותיכם שאתם צריכין בריאות הגוף וחיים טובים וארוכים, ופרנסה בהרחבה, הכל באשר לכל, כל צרכיהם - לא יבצר דבר, עכ"ל.

הא לחמא עניא וכו'.

כי שעת אכילה שעת מלחמה ולכן נקרא לחם לשון מלחמה. ועתה הא לחמא המלחמה בעניות, שא"א לנצח המלחמה בשלימות עד שיערה עלינו רוח ממרום, ובמצרים הי' גם כן לחמא עניא. אבל כל דכפין, מי שרעב לשמוע דבר ה', ייתי ויכול, זה מותר לו לאכול כמ"ש לנו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי, שכשהולך בדרך הקדושה והתורה מותר לו לאכול. ואמר אח"כ לשנה הבאה בארעא דישראל ונוכל לטהר ולקדש עצמינו... כל דכפין, ייתי עליו כל

כך בנישואין הללו מברכין לביל הסדר 'שבע ברכות' קודם אכילת מצה. ובימעשה רבי (אות קצא) להגר"א זי"ע מפרט את שבע הברכות, שלש בברכת קידוש [בופה"ג, מקדש ישראל והזמנים, שהחיינו], הרביעית בעת נטילת 'ורחץ' [שלשיטת הגר"א מברכים על נטילה זו], בופה"א על הכרפס, ברכת אשר גאלנו, ובורא פרי הגפן על כוס שני. זהו לשיטת הגר"א שנטולין ידים בברכה בעת נטילת 'ורחץ', ולדידן שאין מברכים - עיין ב'לבוש' (סימן תעא סק"ב) שברכת 'על אכילת מצה' היא הברכה השביעית.

טעם לבישת הקיטל.

כדי לצייר כאילו היה כבר בעולם הבא ופסק בעצמו הפסק לעשות לו כל הענין כפי הראוי לו רק נתנה לו הברירה לשוב עוד לכאן כדי לתקן מעשיו, ובא שנית לחג עצמו ובוזה יהיה שמח וטוב לב ליתן שבח והודיה על שפטרנו מדינו והולך לשלום ומוסיף והולך ממזריגה למזריגה. (הרה"ק הרבי ר' שמואל שמעלקא מניקלשבורג זי"ע)

לובשין הקיטל.

הכוונה: "כתיב בכל עת יהיו בגדיך לבנים, ושמן על ראשך אל יחסר" (קהלת ט, ח). הבגדים הלבנים רומזים להכנת האדם עצמו, והשמן רומז לחכמה המשפעת ממרום. והינו, שבליל פסח משפעת עלינו הארה יותר מהראוי לנו, בדרך דלוג וקפיצה, כהוראת השם 'פסח', אך זאת בתנאי שנכין עצמנו לקבלתה, בחינת בגדי הלבן. ולרמז זאת, לובשים אנו לבן לביל הסדר. (שם משמואל)

זמן חרותנו.

זמן חרותנו היא מלשון חרות על הלוחות שאז הזמן מסוגל שיהיו הדברים נחרתים אל לבו לכל השנה. (בית אהרן)

זמן חרותנו.

הכוונה שבחג זה התחדש האור בלבבות בני ישראל להכיר שהם בני חורין, שאינם משועבדים לשום כח בעולם לומר שאינם יכולים להנצל ממנו, כפי שטוענים המשוקעים בתאוות. כי אין לך מושקעים יותר ממה שהיו אז במצרים, שהיו גוי בקרב גוי, כעובר במעי בהמה (מדרש תהלים קז), שהוא ירך אמו ממש (יבמות ע"א), ויצאו משקועים! (הגה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע)

ותתן לנו ה' אלקינו מועדים לשמחה.

"כלל גדול בדקדוק, שיצדק בכל התנ"ך: 'תתן' מתפרש להבא, ובתוספת הוא"ו נהפך לשעבר. אך אינו נהפך כליל, אלא מעתה ישמש לשתי הוראות, לשעבר ולעתיד כאחד, כי להוראת עבר יש לשון מיוחדת, לאמר: 'ונתת לנו'. ו'תתן' בא אפוא למשמעות כפולה: שהחג נתן אמנם בעבר, בל בכל יום טוב מתוספות בו הארות חדשות ותוספת אהבה ודבקות! (שם משמואל)

קדש ורחץ.

רמז בעל המסדר הגדה בהסימן של סדר פסח קדש ורחץ, פירוש שזהו מעלת לילה זו הראשונה של חג הפסח, כי בכל קבלת הקדושה, צריך מקודם לרחץ ולטהר את לבו מכל וכל, כדי שיוכל לקבל הקדושה, ועל כן חייב אדם לטהר עצמו ברגל, פירוש קודם הרגל, כדי שיוכל לקבל אל תוכו קדושת אור ה' המאיר בכל רגל ורגל לפי ערכו. ולא כן היה ברגל חג המצות, שהקדושה היתה מוכרחת להאיר פתאום אל תוך הרע, וכל הרע היה נדחה ונתבטל ממראות אור הגדול, ואח"כ היה הציווי לרחץ ולטהר, להכין עצמו לקבלת התורה, וזה קדש ורחץ, שתחילה האיר אור הקדושה, וקידש את ישראל בקדושתו, ואח"כ ורחץ, שציווים לרחץ ולטהר עצמם. (סידורו של שבת)

מגיד

סיפור יציאת מצרים ממשיך נסים ומסלק מחשבות זרות. דהנה שמעתי מאת הרה"ק המגיד מזלאטשוב זי"ע, אך ראיתי גם בספרים כי בספורי נסים פועלים וממשיכין שורש של הנסים לעשות עוד ניסים וכיוצא באלו. ומאת הרב הנ"ל (המגיד רבי יחיאל מיכל מזלאטשוב זי"ע) כי באותיות אלו יש החיות והכח של פעולות אלו, כי הכל הוא באותיות של התורה. והנה כדי להסיר מלבו מחשבות רעות, פועלים בספור יציאת מצרים, שהיה לישראל שם הרהורי עבודה זרה, וגם אמרו שהיו עובדי עבודה זרה ממש (שמו"ר פט"ו ב. פכ"א ז),

הטובות, ויכול ויהי לו מה לאכול שיהי לו פרנסה בריוח. כל דצריך דברים הצריכים, ייתי עליו ויהי לו, ואע"פ שאינו כדאי לזה אומר ויפסח וידלג לאדם, כמו במצרים שאף שלא הי' ראויים כתיב ופסחתי עליכם כו

כל דכפין ייתי ויכול.

נרמז כאן תפלה להניצל מחבלי משיח, דהנה אמרו חז"ל שקודם ביאת המשיח יעברו צרות רבות על בני ישראל, עד שאמרו כמה אמוראים 'ייתי ולא אחמיניה' (סנהדרין צח:). אך מבואר בספרי קודש דחבלי משיח יהיו רק אם תהיה הגאולה בבחינת 'בעתה', אבל אם יזכו בני ישראל בכוסר מעשיהם לגאולה בבחינת 'אחישה', אזי לא יצטרכו לעבור את כל היסורים שניבאו עליהם חז"ל, רק תיכף ומיד יבא משיח צדקינו ויגאלנו בחסד וברחמים. ולפיכך אנו מתפללין שתהיה הגאולה באופן של אחישה, ואז 'כל דכפין' פירוש כל הרעבון הנגזר שיהיה בעולם טרם ביאת משיח לא יבא לבסוף, רק 'ייתי' המשיח יבוא, ו'יכול' שיהיה הרבה לאכול, ו'כל דצריך' כל הצרות שצריכין לבוא ח"ו על כלל ישראל לא יעלו ולא יבואו על ראשי עם קודש, רק 'ייתי' יבוא משיח, 'יפסח' ידלג על הצרות הללו, כי אנו מתפללים להיגאל בבחינת אחישה בחסד וברחמים, אמן. (הרה"ק רבי אליעזר מדזיקוב ז"ע)

הלילה הזה כולנו מסובין.

המצוה על כל איש שיסב בליל פסח זכר לחירות, ויתהדר בשולחנו בכסף וזהב, להראות ניסי ה' איך עבדים היינו במצרים והוציאנו ה' ויתן לנו את כל זאת. אבל צ"ב בשלמא העשיר לבו לב שמח ומיסב כדרך עשירים, אבל עני אין לו מה לאכול וכמעט שאפה לחם עוני לפסח ואין בביתו כלום, ריק מכל, במה ישמח עד שיסב ולבו בל עמו. רק הכוונה שיהא לבו בטוח בה' מאחר שמזכיר ניסי ה' במצרים ויותר על הים, כי ישראל היו בצרה מוכפלת, ומצרים עמדו שם ברכבו ופרשיו ובכל עושר, וכמעט רגע נתהפך הדבר כי נפלו מצרים בים, והם ביזו עשרם. בטוח לבו אם אז כשעדיין לא קבלו התורה, הושיעם ה' על העתיד כי יקבלו התורה, קו"ח שלא יעזבו ה' יראיו, ועל זה מיסב ולבו בטוח על ישועת ה'. והן דברי המדרש ויסב אלקים וכו', מכאן אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, דהיינו כמ"ש דלכן הסיכום ה' דרך המדבר ים סוף, כדי שתמיד יהיה חרות על לוח לבם כי אין מעצור לה' להושיע, מכאן אפילו עני שבישראל יסב ויזכיר נס זה, וגם לו הישועה תבא מאת ה', וכמ"ש וק"ל. (כתב סופר)

עבדים היינו לפרעה במצרים.

כבר האריכו קמאי לבאר היאך בפסקא של 'עבדים היינו' נכלל תירוץ על הקושיות, ומה גם שמשמע שתשובה זו היא תשובה כוללת לכל מה שישאל התינוק. וי"ל שאכן תשובה זו היא כוללת לכל השאלות שרק יתכנו לשאלם, דהרי הדין קושיות הם בקשת טעם על דיני התורה שנעלם טעמים מעיני הבן, ולפיכך אמר המגיד ש'עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלקינו משם', וזה מחייב אותנו לקיים מצותיו יתברך וחוקיו אף שהן עלומי הטעם, כי בהיותנו עבדים לפרעה בודאי היינו מקיימים מצוות פרעה וגזירותיו כגזירת מלך על עבדיו, אף כשלא היינו יודעים טעמי הדברים, ואם כן כדאי היא היציאה שנקבל גזירותיו וחוקיו של השי"ת אף שהן עלומי טעם, כדרך שקבלנו על עצמנו במצרים גזירת מלך הדיוט. (הגה"ק החוות דעת ז"ע)

כל המרבה לספר.

וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי "זה" משובח. שכל המרבה לספר ביציאת מצרים, ולפרסם ולגלות כבוד מלכותו, הרי "זה" ית"ש שנקרא (שמות טו, ב) זה א-לי משובח, ומתגלה כבוד מלכותו. [ובס' אוהב שלום מובא שזה אחד מג' דברים שהרה"ק רבי שלום מקאמיניא ז"ע היה נוהג לומר בשם רבו הרה"ק מראפשיץ ז"ע בשעת הסדר מדי שנה בשנה]. (זרע קודש)

מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. עו"ל בטעמא דמילתא שלא תיקנו ברכה שציונו לספר ביציאת מצרים, והנה יש מתרצים שנכלל בברכת אשר גאלנו, ואינו מובן לכאורה דלמה לא מברכין עובר לעשייתן קודם שמתחילין לספר ההגדה, וי"ל דאי

בגמ' (פסחים קטז). מתחיל בגנות ומסיים בשבח עבדים היינו מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו וכו'. והנה כמו שחייב אדם לראות א"ע כאילו הוא יצא ממצרים כמו"כ חייב לראות עצמו כאילו הוא הי' עובד ע"ז ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו, וכיון שבביליה הזה שיצאנו ממצרים התחיל לעבוד את ה' בתחילה, והנה מצינו בטבילת גרים שמברכין לאחר טבילה מפני שקודם טבילה אינו יכול לומר וצונו ועכשיו שעדיין הוא בבחינה כאילו הי' מעובדי ע"ז ולאחר הסיפור שיכול כבר לומר וציונו אז הוא נכלל בברכת אשר גאלנו ודו"ק. (חתם סופר)

מעשה וכו' ורבי אליעזר בן עזריה וכו' שהיו מסובין בבני ברק וכו'

הן אמת ששם המקום היה כך, אך עכ"ז צריך להבין הטעם למה נאספו יחד דוקא באותו המקום לספר שם ביציאת מצרים. ובהעיר לב ושום שכל י"ל, דהתנאים הק' ההם התבוננו ונתנו לבם אל הגלות המר הזה שהולך ומתגבר בכל יום, ורצו לעשות איזה דבר להועיל שלא נשתקע ח"ו בעמקי הקליפות. לזה הסתכלו בעין שכלם הק' והזך, והבינו בענין אותו הלילה של יציאת מצרים, שהאירו אז המוחין דגדלות, והוסרו ממילא כל הקליפות ונכנעו תחת הקדושה, והאירו אז אורות מזוקקים ומזהירים (פרע"ח ש' חג המצות פ"א). והנה דבר זה מתעורר בכל שנה ושנה (שם), ובלילה הזה נפתחו כל מקורין עילאין קדישין, ולכך נתייעצו יחד ועלה מוסכם בלבם עצה טובה ונוכח, להמשיך הארה מאותו הלילה על כל משך זמן הגלות, ועל כן נתוועדו יחד בבני ברק דוקא, לשון ברקאי (עי' יומא כח). לרמז על נהורין עילאין קדישין שנתגלה בזה הלילה, והם נתעלו עם המוחין שלהם להנהורין הללו.

והיו מספרים. לשון ספיר ובהירות (זוה"ק הק' ח), היינו שהיו מזככין ומאירים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, היינו הגלות שנמשל ללילה (שם ח"ב תרומה קסג:), אשר הם היו בו לעת עתה, והיו ממשיכין מוחין עילאין ושפע אלוהות מאותן המוחין על כל משך זמן הגלות הזה, לבל נשקע ח"ו בין הקליפות אשר המה נאחזין במוחין דקטנות, והיו פותחין נביעות החכמה ושפע אלוקות עד עת קץ, והכל היה בנס הלילה הזה, שבו נפתחו מקורין עילאין קדישין. והתלמידים שלמדו בחוץ הרגישו בזה שבא להם פתאום הארה גדולה ושפע אלוקות, ובאו והודיעו להם, כי ידעו שכל זה בא אליהם מרבותיהם, ואמרו להם רבותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית, רצ"ל שכבר המשיכו מוחין דגדלות כמו בק"ש של שחרית.

(אוהב ישראל)

מעשה ברבי אליעזר.

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע וכו' עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו וכו'. לפי מה דאיתא בספ"ק מאת הרבי ר' מהר"ם מרימאנאו ז"ע אשר הצדיקים האלה היה כל אחד דירתו רחוקה מחבירו, וכל אחד ואחד היה תופס ישיבה בפני עצמו, ועכ"ז התאספו כולם יחד על חג הפסח, המה ותלמידיהם, לספר יצי"מ ברוב עם, עיי"ש. וז"ש שבאו תלמידיהם ואמרו רבותינו, ללמוד לנו דרך מוסר, כי בעוה"ר היצה"ר עושה פירוד לבבות ר"ל, ואם לפעמים מתאספים צדיקים יחד וגם תלמידיהם עמהם, אז כל כת וכת מהתלמידים אומרים אשר אך רבם הוא הראש ונקרא רבי, ומטילין דופי בצדיקים אחרים, וכן כת השני אומר מהיפוך להיפוך, ונעשה מזה פירוד לבבות חלילה, על כן סיפר לנו המגיד, אשר לא כן היה אז בשעת אסיפת הצדיקים האלה, כי באו תלמידיהם ואמרו להם 'רבותינו היינו כל אחד ואחד היה מחזיק את כולם להיות רבם בלי שום פירוד לבבות ח"ו, וזהו האחדות הפשוט והגמור, ע"כ אמרו הגיע זמן קריאת שמע שהוא בחינת 'אחד' באחדות הגמור בלב אחד, בבחינת 'ואהבת לרעך כמוך'.

(אמרי נועם)

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע וכו' שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים

אמר ר' אליעזר בן עזריה, הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות. ר"ל שיהיה מוכח מהתורה שהסיפור פועל בלב כל השומעים, ואפילו לאנשים הנמוכים שהם בחשכות לילה בדיוטא התחנתה, עד שדרשה בן זומא למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך לרבות הלילות, שהתוה"ק הבטיחה שאף נמוכי הרוח בחינת לילות כאשר יזכירו ביצי"מ הסיפור יפעול בלבם להאיר להם מתוך החשיכה, וחכמים אומרים להביא ימות המשיח, אף שיהיה דור שפל וחייב יפעול הסיפור לטוב. להביא לביאת משיח צדקינו בב"א. (תפארת שמואל)

(תפארת שמואל)

ולא זכיתי שתאמר.

לכאורה מהו הלשון שתאמר והלא הול"ל ולא זכיתי שיאמר, ויש לומר שענין יצי"מ שכאו"א החיוב להמשיך על עצמו ענין סיפור יצי"מ כל אחד לפי מדרגתו וענינו, וזהו שאמר ראב"ע שלא זכו ישראל שתאמר פי שכל אחד ירגיש שיאמר מעצמו הסיפור יצי"מ, בלילות דהיינו כשהוא בחשכות ובבחינת לילה, עד שבא בן זומא והוא דרש כל ימי חיך, שהוא כולל בתוכו כל המצבים.

אחד חכם ואחד רשע.

ב'אמרי אמת' (פסח תרס"ח, תרפ"ד) מביא דבר פלא שאמר החידושי הרי"מ בשם האר"י הק': מדוע נסמך הבן הרשע מיד לאחר החכם? 'שאם לא כן היה הרשע מחריב את העולם, לכך נכתב הרשע אצל החכם כי החכם שומר עליו שלא יוכל להרע...'

אין מפטירין אחר הפסח.

הרה"ק מראפשיץ זי"ע ביאר שאלת החכם שהוא רוצה לדעת ולהשכיל, "מה עיקר העבדות בעולם הזה להשי"ת, ומשיבין לו, 'אין מפטירין אחר הפסח, לשון 'פה סח' בתורה ובתפלה, זהו עיקר העבדות, ואחר כך שלא לדבר כלל רק לסתום פיו, ולכן ששה סדרי משנה מתחילין במ"ם פתוחה מ'אימתי, ומסיים במ"ם סתומה בשלום לרמז הנ"ל, שאין לפתוח פיו רק לדברי תורה ולסתום פיו אחר כך, כמו שכתבתי במקום אחר". עוד ביאר את שאלת החכם, מה התכלית בגלות במצות אלו שאנו עושים זכר לפסח וחגיגה, ומשיבין לו שאצלו יתברך חשוב זה כאילו הקרבנו פסח בבית המקדש, וזהו שמשיבין לו כהלכות הפסח, שאצלו ית' חשוב זה כאילו הקרבנו פסח, ולכן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, דכמו שהיה אסור לאכול אחר הפסח, כן עתה, כי האפיקומן חשוב לפניו יתברך כאילו הקרבנו פסח.

אף אתה הקהה את שיניו.

מה הכוונה 'אף אתה?' דכתיב (ירמיה ל"א, כח) 'אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה'. ישנם אנשים שאכן מקיימים את המצוות, אך עושים זאת בקרירות וכמצוות אנשים מלומדה, בניהם אינם שומעים מהם אף דבר תורה או מוסר, ואינם רואים שמקבלים פני חכמים, ומחמת כן כשהבנים רואים שאביהם אינו עובד את ה' באמת, יורדים יותר ויוצאים מכלל ישראל. ובאמת אין להאשימם על כך, כי 'אבות אכלו בוסר' האבות עצמם אינם טובים, אלא שהם עדיין 'בוסר', ולא מוציאים את מחשבתם לפועל, והבנים ממשיכים את דרך האבות... וזאת אומר בעל ההגדה: אם הינך רואה כי בנך רשע, ומוציא עצמו מן הכלל וכופר בעיקר, 'אף אתה הקהה את שיניו, דע לך שאף אתה במצב לא טוב, כי אם לא היית אוכל בוסר לא היו שיניו קהות...'

לכם ולא לו.

החיד"א מביא מעשה בא' שנפל ונשררה רגלו בליל יום טוב ראשון של פסח. באו לפני רבי חיים ויטאל זי"ע ושאלוהו, היתכן הדבר הזה? הרי התורה הבטיחה 'ליל שמורים הוא לה' (שמות י"ב, מ"ב), משומר? מן המזקין (פסחים ק"ט), ואיך הוא ניזוק? אמר להם: אותו אדם עבר עבירה רח"ל בלילה ההוא, על כן באה עליו הצרה הזו. כי 'ליל שמורים' הוא למי ששומר עצמו מחטא בלילה הזה. ובזה מפרש הרחיד"א שאלת הרשע: מה העבודה הזאת לכם? מה מועילה עבודת הפסח, הרי ענינו ראוות שאף בלילה זה קורה נזק ופגע לכמה אנשים? משיבים לו: 'לכם ולא לא', אתה אינך בכלל הבטחה זו, כי הנך עובר על פשע בלילה הזה, ואף אם היית במצרים לא היית נגאל, כי ודאי היית עובר עבירות בלילה הזה, ואינך בכלל 'ליל שימורים'...? בזה לשון הפסוק: ליל שמורים הוא לה' וגו', הוא הלילה הזה לה', שמורים לכל בני ישראל. אימתי הוא 'ליל שמורים', רק אם 'הוא הלילה הזה לה'', אם הלילה מיוחד ומקודש להשי"ת ולקיום מצוותיו.

רשע מה הוא אומר.

רשע מה הוא אומר. היינו שחלילה לומר שבעל המגיד מדבר חלילה ברשע גמור, אך הענין בזה הוא שאומר נואש מתשובה, שמחזיק א"ע כי הוא משוקע כ"כ ומדמה בנפשו כי אין לו תועלת ולא יועיל לו ההתחברות וההתכללות בכלל ישראל, ולזה יקרא כופר בעיקר, כי מוציא את עצמו מן הכלל ישראל,

ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי דייקא בצאתי ממצרים, שגם במצרים היו ישראל משוקעים במ"ט שע"ט, ואעפ"כ גאל אותם הקב"ה, וכן עתה מחויב כל איש ישראל להאמין ולומר בעבור זה עשה ה' לי דייקא, כי גם עתה בלילה הזה מתעורר כח זה שאפילו מי שהוא משוקע מאוד ועומד בשפל המצב ובדיטוא התחתונה בכח האמונה ובכח האחדות יכול לצאת מאפילה לאור גדול.

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לי ולא לו אילו הי' שם לא הי' נגאל.

י"ל ולפרש שינוי התירוצים בין מסדר ההגדה למה שמפורש בקרא ואמרתם זבח פסח הוא לה', ונ"ל דיש לפרש הקרא כך ששאל מה העבודה הזאת לכם ולא לו והם משיבים אילו הי' שם לא הי' נגאל אלא מת בג' ימי אפילה, והנה רשיז"ל פי' פסח מלשון פוסחים על שתי הסעיפים והתם נאמר על עובדי ע"ז וקטני אמנה הפוסחים על שתי סעיפים. וזהו התשובה הרמוזה בפסוק ואמרתם זב"ח פס"ח הוא לה', שהקב"ה זבח ושחט את הפוסחים על שתי הסעיפים וקטני אמנה, 'ואשר פסח על בתי בני ישראל' זה הי' רק בנגפו את מצרים, שבאותו שעה פסח על בני"י כדי שלא ישמחו במפלתינו, אבל בימי אפלה מתו פושעי ישראל, אבל את בתינו הציל בכל פעם שאנו מאמינים גמורים וא"ש דמרומו בקרא גם כן זה שאילו הי' שם לא הי' נגאל כיון דמדבר מג' ימי אפילה.

ואמור לו בעבור זה.

וי"ל דמה שאמרה תורה 'ואמרתם זבח פסח הוא לה'', אין זה התשובה להרשע, דהרי התשובה לרשע הוא בעבור זה וגו' כמו שסידר בעל ההגדה, 'רק התורה צייתה כאשר האדם שומע דברי מינות כאלה, יחזק לבו באמונה כדי שלא יכנסו הדברים בלבו, ועל כן תיכף לאחר שמעו דברי הרשע ואמרתם זבח פסח הוא לה', לא כתיב ואמרתם לו או להם, כי זו האמירה היא לעצמו, לחזק לבו שלא יפעלו דברי הרשע מאומה בלבו'.

ושאינו יודע לשאול את פתח לו.

מדבר במעלות ישראל עם קדוש, דידוע "כי הנה אומות העולם אם יחסר לו כלום מצרכיו הגשמיים, אזי מיד וקצף באלהיו, ושואל ואומר אין אני יודע הטעם מדוע רע לו ואין לו חפציו, כי צדיק הוא בעיניו תמיד. אבל ישראל מדה אחרת להם, שאפילו אם ח"ו אינו טוב להם לפעמים, אז תולין החסרון בעצמם שמחמת חטאם אירע להם כך, ומבקשים רחמים מאת ית"ש שירחם עליהם, ומתחזקים באמונת השי"ת, ואין להם שום קושיא כי תולין החסרון בעצמם. "וזהו פירוש הכתוב (שמות ג, ז) 'כי ידעת את מכאוביו וארד להצילו', 'ידעת' הוא לשון חיבור, היינו שמחברים ומדבקים אותי אפילו את מכאוביו, היינו בעת שיש להם צער, ואינו קצף באלקיו כאומות העולם, על כן בזכות זה בעצמו אני מושיע להם תיכף וזה 'וארד להצילו'." וזה פירוש 'ושאינו יודע לשאול', היינו ישראל עם קדושים, שאינם שואלים על מעשי אלקינו מדוע ככה עושה לנו, ומקבלים הכל באהבה, על כן 'את פתח לו', אתה צריך לפתוח להם שערי רחמים בזכות זה".

והגדת לבנך ביום ההוא לאמר.

"הנה כ"ק אבי אדומו"ר זצלה"ה הגיד, כי תרגום של 'ויגד' הוא 'וחוי' (בראשית ט, כב. שמות יט, ט), היינו שמראה לו הדבר שכך הוא, ולא בסיפור דברים בעלמא, וזוהי המצוה של 'והגדת' לבנך, להראות לו הענין. עכלה"ק. היינו שחיוב הסיפור הוא שיספר לבניו ולבני ביתו עד כדי שיראו כביכול את הדברים בעיניהם ממש...'

שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו.

ויש לבאר: מהו עומק הלשון ש"עמד לאבותינו ולנו"? זה "שלא אחד בלבד עמד לכלותינו"... וי"ל הכוונה שנאתם של אומות העולם לבני ישראל - זה עצמו סוד קיומנו בגלות... כי לו היו הם כורתים ברית אהבה עמנו, היו בני ישראל מתבוללים בקרבם, רחמנא ליצלן, ולא היה נשאר משונאיהם של ישראל שריד ופליט והנה שנאת המצרים לבני ישראל היתה גם כן סיבה אלקית - כדי שלא יתערבו בהם בני ישראל, כפי שמבואר בהרחבה בזה"ק

מאהבת ה' את עמו ישראל, הוא מסבב שיגזרו עלינו שונאינו כליה גמורה ח"ו, ועל ידי זה מפלתם בטוחה. והנה פרעה הרשע ראה שלבן ביקש לעקור את הכל ולא עלתה בידו כי גזירה כזו מן הנמנע שתתקיים, ולפיכך התחכם שלא לגזור אלא על הזכרים, כי עכשיו שיחיו הנקיבות, נמצא שאין בגזירתו איבוד האומה לגמרי, שהרי נכרי הבא על בת ישראל הולד כשר (קידושין סח:), וגזירה כזו הרי יכולה להתקיים, ואם כן נמצא גזירתו קשה משל לבן.

(קרוך לדוד)

ואתן לעשו את הר שעייר לרשת אותו.

ויש לדקדק על הלשון 'לרשת אותו', דיותר היה לו לומר ואתן לעשו את הר שעייר 'ירושה'. אך הפירוש הוא שכל מה שנתן הקב"ה לעשו את הר שעייר, היה רק כדי שאחר כך יפול בחלקם של ישראל, וכמו שאיתא במדרש משל לפרה וחזירה שאין מפטמין אותן לטובתן אלא לטבחה, ולפיכך נתן הקב"ה לעשו את הר שעייר, דהלא עתיד חלקו של עשו שיפול ביד ישראל, ולכך גידלו הקב"ה מקודם, כי אם יהיה עשו עני, מה ירשו ישראל ממנו, לכך נתן לו הקב"ה עשירות כדי שיהיה לישראל מה לירש. וזהו שאמר 'ואתן לעשו את הר שעייר' לא לטובת עצמו, רק 'לרשת אותו' כדי שיהיו בני ישראל יכולים לרשת אותו, ונמצא כל גדולתו ועושרו היה שמור לו לרעתו.

(הגה"ק רבי שלמה קלוגער ז"ע)

ידוע תדע ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה.

יש להסביר ענין דחיקת הקץ בביאור נחמד, שנראה בתהלוכות העולם, האיש אשר נקצב לו לשבת בבית האסורים עשרה שנים, אז בבוא שנים ושלוש שנים מקודם, יקל היסורים מעליו בחשבו כי עוד שנים ושלוש שנים יעברו אצא לחפשי. והיה אם המלך רחמן על האומללים, אז יקצוב לו יותר שנים למען יגדל הכאב, ואז אחר כך יוכל לצאת טרם מלאות הזמן, כי כבר קיבל צער ועונש גדול שחשב שעוד זמן רב נגזר עליו להיות יושב בבית הסוהר. והנה כן אנחנו בית ישראל, בהיות הקב"ה מרחם על בית ישראל, על כן הגיד לאברהם אבינו שידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם 'ארבע מאות שנה', ונצטער אברהם אבינו ע"ה על כך הרבה, וכן הודיע לבניו אחריו שידוע כן, ועל ידי היסורים והצער שהיה להם, זאת גרם שהוקל להם אחר כך והיה די ברד"ו שנה.

(הגה"ק בעל שואל ומשיב ז"ע)

ידוע תדע כי גר יהי זרעך.

על פסוק 'ידוע תדע' דרשו חז"ל (ב"ר פמ"ד ס"ח), 'ידוע' שאני מפזרן, 'תדע' שאני מכנסן, 'ידוע' שאני ממשכנן, 'תדע' שאני פורקן, 'ידוע' שאני משעבדן, 'תדע' שאני גואלן. ונראה כי מדברי המדרש רואים שהבטחת הגאולה באה ביחד עם הבטחת הגלות, כי השעבוד והגאולה קשורים זה בזה, ואם כן "דברים אלו המה רפאות תעלה והתחזקות הדעת בימי הגלות, שהאדם יאמין שכל הרפתקאות והצרות העוברים הכל היא לתכלית הגאולה והישועה, וכמו שאי אפשר להיות הלידה בלי חבלים וצירים, כן אי אפשר להיות הגאולה בלא יסורים, והכל היא לטובתינו".

(תפארת שמואל)

ולמען תספר באזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים וגו' וידעתם

כי אני ה'. "היות כשהקדוש ברוך הוא ברחמיו עושה נס לישראל פעם אחת, ונוקם להם מאויביהם, אז נתעוררו הרחמים ומועיל אפילו לעתיד בכל דור כשישראל צריכין להנקם מאיזה שונא העומד עליהם להכבידם בעול שררה, או מלך, אז הקדוש ברוך הוא עושה נקמה בו, כיון שכבר נתעוררו אותן הרחמים בענין כזה. וזהו: 'ולמען תספר כו' אשר התעללתי במצרים' - וכשתספרו זאת תעוררו אותם הרחמים, וינקם לכם מאויביכם, לבל יוכלו היצר לכם כלל, והבן".

(נועם אלימלך)

בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך.

אחז מצה ומרור ושבקין לפסח, ונוכל לומר דבזמן הזה קאי, שעל זמן הבית לא הוצרך הכתוב להזהיר, ומצד הסברה בלי שום צווי החיוב מוטל על עבד שהוציאו מעבדות לחירות, ומאבל ליו"ט, ומשעבוד לגאולה, דבעי להודות ולהלל, אבל בזמן הזה שחזרה העבדות והשעבוד ועבדים אנחנו, אז היה מקום להשטן להתגרות להתעצל בסיפור יציאת מצרים, באמרו ומה איכפת ליה בגאולת אבותינו, ולכך הזהירה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור

יש פרשת שמות "ומדאתילידו ליעקב תריסר שבטין... חמא קודשא בריך הוא חדוותא סגיא... אמר: דילמא חס ושלום יתערבון בשאר עממין... מה עבד קודשא בריך הוא? טלטל לכולהו מהכא להכא, עד שנחתו למצרים למיידר דיוריהון בעם קשי קדל דמבזין נמוסיהון, ומבזין להון לאתחנתא בהו ולאתערבא בהדיהו, וחשיבו להון עבדין, גוברין געלן בהון, נוקבתא געלן בהון... וכד נפקו, נפקו זכאין קדישין. דכתיב (תהלים קכב, ד): שבטי י-ה עדות לישראל" (=וכאשר נולדו ליעקב י"ב השבטים, וראה השי"ת את השמחה הגדולה, אמר: שמא חס ושלום יתערבו שבטי י-ה בשאר האומות, מה עשה השי"ת? טלטלם ממקום למקום עד שירדו למצרים לדור בתוך עם קשה עורף שמבזים את אורחותיהם, ומבזים אותם מלהתחתן ולהתערב בהם, ומחשיבים אותם עבדים, גברים היו נגעלים מהם, נשים נגעלים בהם, ועל ידי זה כאשר יצאו ממצרים יצאו זכאים וקדושים, כפי שנאמר: שבטי י-ה עדות לישראל).

(שם משמואל)

שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו.

כלומר: שהקב"ה עשה עמנו חסד בזה שחילק את כל כוחות סטרא-אחרא, שלא יהיה נמצא בהם האחדות, וזה שלא "אחד בלבד" עמד עלינו לכלותינו והכוונה בזה, כי אם היתה האחדות שרויה בין אומות העולם, אזי לא היה נשאר מישראל שריד ופליט, שכן היו עושין כל אשר זממו לעשות, ורק משום שאין בהם אחדות, לכך לא יכולים הם להוציא את מחשבתם מן הכח אל הפועל ולכלות את כל עם ה'. והוסיף עוד ופירש: "בזה הכינוס שנתן השי"ת לבני ישראל, והפיזור שנתן להרשעים - שפיזרן להרבה דורות, בזה הצילנו מידם".

(שפת אמת)

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו.

פירוש שבעל הגדה סידר לספר בזמן גאולתינו, בכדי שלא יאמר אדם הואיל והרעותי את מעשי עד הנה אין לי תקנה להתקרב אל ה' אלא אדרבה יתחזק האדם עכ"פ לשוב מהיום, ויאמר בלבו הלא מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ואף על פי כן קרבנו המקום לעבודתו. ומצינו במדרש (ב"ר סד, ד) חד אמר בן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו, והיה מצטער בעצמו על השנים שעברו, וינחמהו ה' ויאמר לו טל ילדותך כמו טל עי"ש. וזה בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם וגו' ויעבדו וגו' ואקח את אברהם ואולך אותו בכל ארץ כנען, דהיינו שעל ידי מהלכו לפני ה' בצדקתו, גבר ושלט על כל ארץ כנען.

(עבודת ישראל)

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו.

וי"ל דהקדמת הגנות הוא כעין פתיחה לכל דבר ההגדה, כי בזה מיתרצת קושיא עצומה על כל סיפור יציאת מצרים, שלא יהיה מקום לבעל דין להקשות ולומר "מה הביאנו לתגר הזה לשעבדנו במצרים ואח"כ הפליא ניסים לגאלינו, לא היה לו לשעבד ולא לגאול". אך התיורץ על זה הוא על פי משל, "לכובס המכבס בגד המלוכלך קצת, כיצד הוא עושה, הוא מלכלך אותו יותר במים ואפר ובורית, ולבסוף מסיר כל אלה, והוא מלובן ומיופה. הנה אין שכרו על ההסרה של האפר והבורית, כי מי ביקש זאת מידו למלאות אפר ובורית כדי שישירונו אחר כך, אבל שכרו על שלכלך אותו על מנת לכבסו וללבנו לגמרי". "כך אין עיקר שבחינו והודאתינו על ההצלה ממצרים, כי מי ביקש זאת, אילו לא הגלנו לא היינו צריכים גאולה, אך ידוע כי היה זוהמת ארם עב"ר הנהר מתרח נחור ובתואל ולבן, והיה צריך זיכור, על כן הגלנו למצרים לזכך מכל זוהמא. ואם כן איננו תודה על גאולה מצרה, אלא על תחילת הלכוד, כי מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, וברוב חסדו עבדים היינו לפרעה כמלכלך באפר כדי לכבסו וללבנו".

(חתם סופר ז"ע)

שפרעה לא גזר אלא על הזכרים.

התמיהה עומדת מאליה, דלפי הפשטות בא בעל ההגדה להקטין תוקף הנס שאנו עסוקין בה כעת, ולהגדיל הנס שאירע ליעקב עם לבן הארמי שאינו מעניינינו כאן. וי"ל דאדרבה כל זה רק מגדיל ומרומם הנס הנפלא של יציאת מצרים, דמה שפרעה לא גזר אלא על הזכרים לא היה בשביל שנכמרו רחמיו על הנקיבות, רק משום שכבר נשבע הקב"ה לאבותינו שלא יכלה זרע ישראל ח"ו, ולפיכך כל הגזור עלינו השמדה גמורה כהמן בשעתו, גזירה כזו אינה יכולה להתקיים, ומכיון שבטלה מקצתה בטלה כולה, ולכן

מונחים לפניך, מצה ומרור דייקא שהמה מונחין ופסח איננו כי חרבה עירנו, ואפילו הכי והגדת לבנך, שאף שעבדים אנחנו עתה בגלות הזה עבודת הגוף, אבל במצרים היתה טומאת הנפש, שלא היה לנו התורה להתגבר על הקליפה.

ויקדו וישתחוו.

פי רש"י ז"ל והוא ממכילתא, על בשורת הבנים, ולכאורה תמוה שהרי זה הוא תשובת לבן הרשע, ומה זה בשורה טובה, אך י"ל שנתבשר להם, שאף שיהיו בשפל המצב, בבחינת רשע, עכ"ז בקדושת ליל התקדש חג, וקדושת המצוות מלילה זה, יעורר בו הניצוץ אלקי, ויחזור בתשובה, ויוכל האב להחזירו שיכנסו הדברים באזניו, ועל זה ויקדו וישתחוו.

(ישמח ישראל)

ואכלתם אותו בחפזון פסח הוא לה.

ענין בחפזון בוודאי אין המכוון כאדם התאב הרבה לאכילה ורוצה לבלוע את המאכל כמעט רגע. אך ענינו מורה על שורש קדושת החג הזה. ששרשו הוא ההכרה שהכל בחסדי ה'. אשר הוא יתברך משפיע חסדו וטובו לנפשות ישראל. אף שאין בהם שום פעולה וכשרון המעשה מצד עצמם. וע"ז מורה מלת חפזון. כמו דבר שהאדם עושה בחפזון ואין לו פנאי לשית עצות בנפשו. ועושה בלי שום הכנה והכשר מדעתו. וזהו פסח הוא לה. רומז שהכל אינו מצד פעולת האדם. רק לה. היינו מחסדיו המרובים.

(תורת אמת)

וירעו אותנו המצרים.

וירעו אותנו המצרים, הכוונה שהמצרים הכניסו בנו רע, ועוד זאת ויתנו עלינו עבודה קשה, שעבודת ה' נעשתה קשה עלינו על ידי פתוים שונים, פעם אומרים לנו "בחומר" דהיינו שהנך שקוע כ"כ בחומריות ואינך שייך לעבודת ה', ואם מתגברים ע"ז. אומרים לנו "בלבנים" שהכל כבר לבן טוב אצלך.

(הרה"ק רבי משה מקוברין ז"ע)

ביד חזקה זו הדבר.

פירש הרב הגדול המקובל עיר וקדיש כמהר"ר שלמה הלוי אלקבץ זלה"ה בספרו "ברית הלוי" דיצדק מאד אומרו "ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה - זו הדבר" (=הגם שבמכת דבר עדיין לא יצאו ממצרים), משום דכתיב (שמות ט, טז) "ואך אותך בדבר ואולם בעבור זאת העמדתיך בעבור הראותך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ", למדנו כי במכה זו היה ראוי שיצאו ישראל, אלא שהוא יתברך הרחיב הזמן למען ספר שמו בכל הארץ, והוי כאילו כבר יצאו משם. ולכן תראה, כי בחמש מכות הראשונות לא כתיב כי ה' הקשה את רוחו ואימץ את לבבו, אלא שהוא מעצמו היה מתחזק ומתאמץ, כמו שכתוב במכות הראשונות עד הדבר "ויחזק לב פרעה" (שם ז, יג), "ויכבד לב פרעה" (שם ט, ו), ומשם ואילך, ממכת השחין ואילך, כתיב "ויחזק ה' את לב פרעה", כי לולא כן היה משלח במכת הדבר...

(החיד"א)

כמה מעלות טובות למקום עלינו.

וצ"ב הלשון 'כמה מעלות טובות למקום', שמשמעו נראה כאילו אנחנו עשינו טובות למקום ב"ה, ולכאורה הוה ליה למימר 'כמה מעלות טובות מהמקום עלינו' שיהיה במשמעותו שאנו מקבלי הטובות המה. ופירש, דבאמת מה שאנו מודים להקב"ה, ואומרים לו 'דיינו', אנו עושים בזה כביכול טובה לו יתברך, "כי הנה הצדיק אוכל לשובע נפשו ואינו מבקש המותרות, וכל מה שמשפיע לי השי"ת, די לו בכדי להחיות את נפשו, ואם משפיע עליו השי"ת ברוב רחמיו וחסדיו איזה השפעה יותר מכדי קיום החיות, אזי זאת נחשב להצדיק לטובה רבה והשפעה גדולה, לא כן הרשעים מבקשים מותרות ובטן רשעים תחסר, וכל מה שיגיע לו מהטובות, מעוטים המה בעיניו וכלא היו נחשבים אליו, וזהו אמרו 'כמה מעלות טובות למקום עלינו, פירוש שזה טובה מעשה ההוא שמגיע להשי"ת כביכול מעלינו, שכל מה שעשה לנו די בעינינו, ואין אנו מבקשים מותרות, ואילו הוציאנו וכו' היה גם כן 'דינו' ולא בקשנו יותר".

(מאור ושמש)

מכת בכורות.

דעת רבי אלעזר בן עזריה שזמן אכילת קרבן פסח היא עד חצות הלילה בלבד, ולא עד שיעלה עמוד השחר. מקשים על כך התוס' במסכת ברכות (ט, א ד"ה ראב"ע): הלא מקרא מפורש הוא בדיני קרבן פסח במצרים (שמות יב, ז) ולא תותירו ממנו "עד בוקר" - דמשמע שעד הבוקר ניתן לאכול את הקרבן, ולא

רק עד חצות. ותירצו לדרכם. ועו"ל דהנה כבר נודע ומפורסם מה שאיתא בזה"ק פרשת בא שבליל מצרים בחצות הלילה נעשה אור גדול במצרים, ו"הוה נהיר ליליא כיומא דתקופה דתמוז (=והיה מאיר הלילה כאור היום בתקופת תמוז), וחמא כל עמא דינוי דקודשא בריך הוא (=וראו כל העם את דינו של הקב"ה), הדא הוא דכתיב (תהלים קלט, יב): ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה". מעתה, שפיר אמר קרא שם: ולא תותירו ממנו "עד בוקר", כלומר: לא תותירו מן הקרבן עד שעת חצות ליל היציאה - שהאיר אז כאור הבוקר... ומיושב הפסוק הפלא ופלא גם לדעתו של רבי אלעזר בן עזריה.

(הגה"ק רבי יהושע מקוטנא ז"ע)

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים.

"זקני החידושי הרי"מ ז"ע אמר: בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, הכוונה היא שבכל דור יש פירוש חדש, דרך חדשה, והשגה חדשה, ביציאת מצרים!"

(אמרי אמת)

בכל דור ודור חייב לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים.

ויש לבאר שמעלה יש בגאולת עצמו יתירה על גאולת אבותיו, דהלא אינו דומה שמיעה לראיה, כי על מה שראה בעצמו לא יועילו אלף אותות להכחישו, אולם על מה ששמע פעמים לבו חלוק מלהאמין, אמנם מי שזוכה לקיים מצות ה' הנהוגות בחג המקודש ומרגיש התעוררות נפלאה, ואש בווערת תוקד בקרבו רגשי שלהבת קודש, עושה פעולה ורושם בקרבו כאילו הוא ממש בעיניו ראה כל האותות והמופתים, אשר אין במציאות האדם להכחישו. ולזה אמר התנא (פסחים קטז): 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים', כלומר כאילו הוא בעיניו ממש ראה כל הניסים, באופן שאין להכחישם בשום אופן.

(קרן לדוד)

כאילו הוא יצא ממצרים.

"בכל דור ודור חייב וכו' כאילו הוא יצא ממצרים" פירש לא סגי במחשבה בלבד שיקבע בלבו כאילו הוא יצא ושמח בלבו, אלא צריך להראות בהתלהבות בגוף שיכירו וידעו כל היושבים בביתו מתנועות שמחתו וגופו שהוא עושה לשם שמים. וכגירסת ה"ר"מ ולשון רשי"ל להראות את עצמו.

(החיד"א)

אני ולא מלאך אני ולא שרף וגו'.

כתיב כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים והייתם קדושים כי קדוש אני (יא, מה). אמרו בגמרא (שבת פח): כשרצה הקב"ה ליתן התורה לישראל ואמרו המלאכים תנה הודך על השמים (תהלים ח, ב), והשיבם משה כלום למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם וכו'. ביאור הענין כי נאמר (שמות יב, יב) ועברתי בארץ מצרים, אני ולא מלאך (הגש"פ), ופירש האר"י ז"ל (בסידורי האר"ז"ל, הגש"פ ד"ה ויוציאנו) שאפילו מלאך ירא לעבור במצרים מפני ריבוי כוחות הטומאה ע"ש. וזה שאמר משה והגדיל שבח ישראל שהם ראויים לקבל את התורה יותר מן המלאכים, שהם היו במקום טומאה כזו שאפילו מלאך ירא לעבור בו ואף על פי כן יצאו ביד רמה. וזהו שאמר הכתוב כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים, פי' בזאת הבחינה שאני ה' לבדי הוצאתי אתכם, גורם לכם מעלה והתנשאות להיות לכם לאלקים ולא למלאכים כנ"ל.

(עבודת ישראל)

כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. (מיכה ז, טו)

ויבואר פסוק (שמות ג, יד) אהי"ה אשר אהי"ה עפ"י משל לעני שהרויח עשרת אלפים בפעם אחד והיה לו תענוג גדול ואח"כ הרויח כפליים עוד כ' אלפים יש לו גם כן תענוג אבל נגד תענוג הראשון אין תענוג זה נחשב לכלום ואם היינו רוצים להעריך נגד התענוג הראשון שיהי' לו ג"כ עכשיו תענוג כמו התענוג הראשון צריך להרויח ריבוא רבבות אלפים. והנמשל הקב"ה פדה אותנו ממצרים מבית עבדים ועשה עמנו נסים ונפלאות והי' זה התענוג הראשון ובמהרה איה"ה יעשה עמנו נסים ונפלאות ולכאור' נגד התענוג הראשון לא יהיה זה תענוג אך הקב"ה יעשה עמנו כל כך נסים ונפלאות עד אין מספר ואפילו אם נערוך נגד התענוג הראשון אעפ"כ יהיה ג"כ תענוג כמו התענוג הראשון וזהו כימי צאתך מארץ מצרים אפילו נגד התענוג הראשון יהיה ג"כ תענוג אראנו נפלאות וזה אהי"ה אשר אהי"ה.

(קדושת לוי)

כמה מעלות למקום עלינו.

כי ה' אלקי אבותיהם שלח לגאלם טרם נשלם הזמן... מפני שכל כך היה חקוק בלבם אמונה זו קבלת אבותם שדיבר ה' עם אברהם ואמר לו ד' מאות שנה, ויצחק קיבל זה מאברהם, ויעקב מיצחק, ויעקב הוריש לבניו איש מפי איש, ולאחר שראו כל האותות שעשה משה היה תמוה ולפלא בעיניהם כל המופתים אלו, מכל מקום לא היה באפשר להוציא מלבם קבלת אבותם, והאמינו כי לא שקר הנחילו להם, **ואף שלפעמים** האמינו למשה ואהרן, מכל מקום בקל חזרו מאמונתם בעבור קבלת אבותיהם". ולכן המצריים שלא היה דבר ה' עומד נגדם, כאשר ראו האותות הודו כי מאת ה' הוא, אבל לא כן ישראל, כי עמד נגדם קבלת האבות, ובכל פעם שהיו קטני אמונה עבור אמונת האבות היה כדאי אמונה שיעמוד להם". ומסיים דבריו, "שכן יהיה ישראל תמיד קשי עורף באמונתם ולא יתפתו מהר". והאריך שם לבאר שמטעם זה צוה הקב"ה למשה לומר להם אהי"ה אשר אהי"ה שיהיה עמהם בגלות אחר, כדי שיאמינו ישראל שהשי"ת הוא הגוזר שגם שאר גליות יהיה תשלום על הד' מאות שנה של גלות מצרים, ואמר משה דיה לצרה בשעתה כי לא ירצו לילך על אופן זה, ולכן אמר אח"כ והן לא יאמינו לי מהאי טעמא שלא יאמינו שיצאו קודם הזמן וצוה ה' שיתן להם אות ומופת.

(כתב סופר)

פסח מצה ומרור.

נצטוונו במצות פסח מצה ומרור. על פי מה שכתב בספר מקראי קודש (חיבור קדמון מאת הרב הגדול מו"ה יוסף סאמינא - חלק שני פ"ב), ג' מצות הללו גם במצרים, באו לתקן ג' ראשי עבירות (עבודה זרה גילוי עריות שפיכות דמים), והוא על פי דברי המכילתא (מס' דפסחא ה) משכו ידכם מעבודה זרה והדבקו במצות. (עיי' שם דבריו שהוכיח דהכוונה הוא הדין גילוי עריות ושפיכות דמים)... ואבאר לך הענין לפי דרכינו. מצות הפסח מן הצאן. כבר ידוע (שמו"ר טז ג) עבודה זרה של מצרים היה טלה, שהיו עובדים לבכור המזלות, בחושבם שאין שום הנהגה למעלה מן המזלות כאשר הארכנו בזה כמה פעמים,

והנה צונו השי"ת ליקח הטלה בחדש ניסן זמן תוקף ממשלתו, ובעת היותו בחדשו בגרם המעלות היינו ב"ד לחדש, צוה השי"ת לשוחטו וליקח דמו שהוא כחו ולזרוקו לשם השי"ת, להורות שכחו מסור ביד השי"ת ואין שום כח במזל, רק הכל בכחו ושפעו וממשלתו והשגחתו ית"ש לעד, והנה הוא ביטול עבודה זרה, וצוה השי"ת לאוכלו צלי אש לקיים בו (דברים ז, כה) פסילי אלהיהם תשרפון באש, ועוד שארי עניינים פרטיים, אשר כולם מורים על ביטול עבודה זרה כאשר נתבאר במקומות רבים מדרושינו. הרי לך מצות פסח לבטל יצרא דעבודה זרה. מצות המצה לבטל יצרא דגילוי עריות, דהנה ענין חימוץ בעיסה הוא שנכנס בה הרוח ועל ידי זה מגביה את עצמה,

וכמו כן הוא תאות העבירה שנכנס באדם הרוח, כמו שנאמר (במדבר ה, יב) איש איש כי תשטה אשתו כו' (סוטה ג) אין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות ובא לידי זחות הדעת, על כן לא תיקן עזרא טבילה לדברי תורה לשום טמא, רק לבעלי קרי על שבא מתוך זחות הדעת. והוא מובן מדברי רז"ל (ברכות יז). רצונו לעשות רצונך אך שאור שבעיסה מעכב, הוא השאור דיצרא דעבירה, שמחמיץ העיסה בהכנס בתוכו הרוח שטות, והנה צונו השי"ת לאכול מצה שאין בה הרוח, והוא לבטל יצרא דגילוי עריות. מצות המרור לבטל יצרא דשפיכות דמים, מרו"ר בגימטריא מו"ת, נמצא לשון מרירות אצל המות כמה דאת אמר (שמואל א' טו, לג) אכן סר מר המות, (עמוס ח, י) ואחריתו כיום מר, (קהלת ז, כו) אשה רעה מר ממות, **והנה המצריים** מררו את חייהם בעבודה קשה לתקן עוון דשפיכות דמים, הנה בעת צאתנו מארץ מצרים צונו השי"ת לאכול מרו"ר בגימטריא מו"ת וללועסו בל"ב שינים רומזים לל"ב נתיבות החכמה, והחכמה תחיה. והוא לבטל יצרא דשפיכות דמים. הנה כי כן ג' עבירות הללו המה ראשי עבירות, וכאשר האדם נקי מן ג' עבירות הנ"ל אינהו ואביזריהו, הנה הוא משומר ובא מכל העבירות, כי כולם תלויים באלו (כאשר הארכנו בספר דרך פקודיך), על כן ג' מצות הנ"ל אשר סגולתם לבטל היצרין דג' עבירות הנ"ל, ראוי לכורכם יחד ולאוכלם במצותיו ית"ש.

(בני יששכר)

את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך.

ויש לבאר הזכות שעמדה לישראל להגאל מסבלות מצרים, ולהיות שדבריו הקדושים הם כמים קרים על נפש עיפה להתחזק באמונת אומן על כל גל וגל שעובר עלינו בגלות המר הזה, נעתיק כסף נבחר לשון צדיק מזוקק שבעתיים,

ויש לבאר הלשון "למקום עלינו" דהיי צריך לכתוב ממקום עלינו. וי"ל "כי הנה מה מאוד גדלו חסדי השי"ת עלינו, דהנה באמת ידוע כי במצרים היו ישראל בבחינת "ערום ועריה" - שלא היה בידם מצוות ומעשים טובים (רש"י שמות יב, ו), ושרן של מצרים שאל: מה נשתנו אלו מאלו? ולא ידעו באיזה זכות יצאו ממצרים! ומשה רבינו ע"ה בעצמו שאל "באיזה זכות (רש"י שם ג, יב), כי לא הרגישו בעצמם שום מעלה שעל ידה יזכו לגאולה... אבל הקב"ה החופש כל חדרי בטן, ובוחן כליות ולב ישראל הנשבר, הוא ידע שמפני גודל צרות ושיעבוד אין מרגישים שום מעלה, כאומרם ז"ל (ברכות יז, א) "גלוי וידוע לפניך שרצונו לעשות רצונך - ומי שמעכב שאור שבעיסה ושיעבוד מלכות", היינו, לפניך גלוי וידוע שרצונו לעשות רצונך, אבל אנחנו אין אנו מרגישים אפילו זאת, מפני שאור שבעיסה ושיעבוד מלכות. וזהו המכוון: כמה מעלות טובות "למקום עלינו", היינו שהוא יתברך מצא מעלות טובות אצל ישראל, אבל ישראל עצמם היו המעלות נעלמים מהם... "עלה"ק שפתיים ישק!

(ישמח ישראל)

כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו.

ויש לבאר כי פסח מצוה ומרור, רומזים לג' החילוקים שבבני ישראל: צדיקים גמורים, בינוניים, ורשעים. פסח - כנגד צדיקים גמורים, ולפיכך "פסח" במילואו (=פ"ה, סמ"ך, חי"ת) בגימטריא תרי"ג, והם הצדיקים הגמורים שמקיימים את כל מצוות התורה. מצה, לחם עוני - כנגד הבינונים שנקראים "דלים", כדכתיב (תהלים קטו, ו) דלותי ולי יהושיע. מרור - כנגד הרשעים, שכן "מרור" בגימטריא "מות", והוא רמז להולכים בדרכי המות. והנה כשם שד' המינין שבלולב, הרומזים על החילוקים שבבני ישראל, נאגדים יחדיו כדי שיכפרו אלו על אלו (ויק"ר ל ט), כך ג' מצוות אלו באים יחדיו - כדי לאגד את כל חלקי בני ישראל יחדיו שיהיו מכפרים אלו על אלו. ועל זה הזהיר רבן גמליאל ואמר "כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח", היינו שלא התבונן כי רצון השי"ת שיבואו במכוון אלו עם אלו, כדי שיכפרו אלו על אלו, "לא יצא ידי חובתו".

(הגה"ק בעל מעשה רוקח ז"ע)

כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח.

וקשה וכי באמירה לבד תליא מילתא, הלא תכלית לילה זה היא לקיים כל המצות הללו בפועל, ואם כן איפוא מהו כוונת כל שלא אמר: אלא הכלל שקודם קיום כל מצוה צריך האדם להתפלל להקב"ה ולבקש ממנו שיהיה עשייתו כהוגן, וזהו שאמרו כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח, כלומר שלא היתה אמירתו לגבוה בתפלה ותחנונים שיזכה לקיים שלש אלה כתיקונם בחג הפסח, לא יצא ידי חובתו.

(הרה"ק רבי זאב מזבאריז ז"ע)

אשר פסח על בתי בני ישראל.

ונראה שבעת צאתנו מארץ מצרים נצטוו (שמות יב כב) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר, והכתוב מעיד על הצעקה והמהומה הגדולה אשר היתה בלילה ההוא בארץ מצרים אשר כמוהו לא נהיתה וכמוהו לא תוסף, ובני ישראל לא היו רשאים לילך החוצה לראות ולשמע מה הרעש הגדול, אם שודדים באים עליהם, ומצד שני שמעו קולות המצרים צועקים ואומרים 'צאו מאתנו', והיה להם זאת לנסיון להתאפק ולישב בביתם מחמת ציווי ה', ועם ה' אלה נתחזקו ועמדו באמונתם, זכות אמונה זו היא שעמדה להם להיותם נגאלים. כן יהיה לעתיד במהרה בימינו בחבלי משיח לזכותינו ולבחון אותנו בנסיון זה וכו', וכך שמעתי מאמא"ו מאוה"ג [מן בעל החתם סופר ז"ע], ואמר בפירוש שאומר ומסביר כן לשום על לב בני ביתו שלא נתייאש ח"ו בבוא חבלי המשיח, מי יודע מה יהיה בימים ההם מנסיונות גדולות כאלה אשר יתחמץ לב האדם עליהם בראיתו כאלה וכאלה על כן ראוייה לשום על לב ימי צאתנו מארץ מצרים.

(הגה"ק רבי שמעון סופר ז"ע)

כי גורשו ממצרים.

בטעם הדבר שהוצרכו בני ישראל להיות נגרשים בעל כרחם ממצרים ולא רצו ללכת, דזה משום שלא האמינו ישראל למשה רבינו, "יען שמקובל היה בידם בקבלה מאבותיהם, כי יהיו ד' מאות שנה בארץ לא להם וידעו כי אח"כ יגאלו, וכשבא משה רבינו לומר להם הגיע זמן גאולתכם לא נתמלא עדיין מספר השנים, רק הקב"ה הקדים זמן הגאולה מאיזה טעם שיהיה, אבל הם לא האמינו

דיצ"מ, רק בכל דור ודור נגמר יותר עד לעתיד, לכן מטמינים קצת המצה עד אחר הסעודה כלומר מרמזין. אנו כי גאולת מצרים יש בה כח והכנה לכל הגאולות עד הגאולה העתידה בב"א. (שפת אמת)

לך אף לך.

פירש הרבי ר' העניך מאלכסנדר: אנו מאמינים בך - בהש"ת, ושייכים לך; וגם אם אתה נוהג בנו במידת 'אף' ח"ו, מ"מ אני עדיין לך... גם אחר האף דבוקים ישראל בהש"ת, כי מבינים שהכל לטובה. (שפתי צדיק' אות נ"ד)

אחד מי יודע? אחד אלוקינו שבשמים ובארץ.

פירשו בספרים, דכתיב בפרשת בראשית (א' ה'): 'זיהי ערב ויהי בוקר יום אחד', ואמרו חז"ל (בראשית רבה ג, ח') מדוע לא כתוב 'יום ראשון' כמו בשאר הימים? לפי שהיה הקב"ה יחיד בעולמו, שלא נבראו המלאכים עד יום שני. וזאת נרמז כאן: 'אחד מי יודע', מדוע כתוב 'אחד' ולא 'ראשון'? 'אחד אלוקינו בשמים ובארץ', כי אז היה הקב"ה יחיד בשמים ובארץ!

אחד מי יודע

אחד מי יודע אחד אני יודע אחד אלהינו שבשמים ובארץ. העניך הוא מזה כי הר"ת והס"ת של אחד מי יודע גימ' קל"ה כמנין של מצ"ה, רומז שתכלית הכוונה מזה שציוה לנו הקב"ה על אכילת המצה מי הוא שיכול לידע תכלית הכוונה מזה. ורק אחד אני יודע הר"ת והס"ת עולים בגימ' צ"ו, אין צו אלא זירוז, היינו הזריזות של מצוה הזאת אני יודע מגודל הזריזות שצריכים אנו להזהר ממשוהו חמץ. וכל הזהירות והזריזות הזאת הוא רק בשביל אשר אחד אלהינו שבשמים ובארץ, שגזירות המלך הוא שציונו לקיים מצוה זו שנדרז ונשמור א"ע משום משהו חמץ, אבל תכלית הכוונה מזה אין אנו יודעים. (מגן אברהם)

כי טובים דודיך מייך.

החיד"א כותב ששמע מהרב החסיד ישראל נחמן נר"ו, בשם אביו רבי יוסף ז"ל מתלמידי הבעש"ט הק': לכאורה יפלא, איך יכולים מעשי האדם לפעול למעלה בשמים קדושה או להיפך, הרי אנו כה רחוקים מן השמים בגוף וברוח! אלא, יש ללמוד זאת מן היין. טבע היין הוא, אף אם נמצא במרתף בחבית סתומה, במרחק כמה מילין מן היקב, בזמן דריכת הענבים בגת, היין שנמצא בחביות מתנועע ותוסס! ומזה אפשר ללמוד, אף כי אנו רחוקים מן השמים מרחק רב, מ"מ מעשינו משפיעים בשמים לטב ולמוטב. וזהו דכתיב: 'כי טובים דודיך' - הקרבה שלנו להש"ת, 'מייך' - לומדים זאת מן היין... ועל פי זה יש לפרש את הפסוק (שה"ש ז', י'), 'וחכך כיון הטוב וגו' דובב שפתי ישנים'. דאמרו חז"ל (יבמות צ"ו:) תלמיד חכם שנפטר ואומרים שמועה בשמו, שפתותיו דובבות בקבר. וכי תימא איך יתכן שאנו אומרים שמועה כאן ומשפיעה עליו למרחוק? ע"ז אמר: 'חכך כיון הטוב', יש ללמוד מייך טוב כשהוא בכוחו, בזמן דריכת הענבים הוא תוסס, אף שנמצא במרחק רב, כמו כן כשאומרים שמועה מפיו במקום אחד משפיע למרחוק, ומתקיים בו 'דובב שפתי ישנים'...

כי טובים דודיך מייך.

בגמ' (ע"ז ל"ה). דרשינן: 'טובים דודיך', חביבים דברי סופרים, 'מייך' יותר מיינה של תורה. השם משמואל' (לך לך עמ' קכ"א) מביא בשם זקנו הרבי מקאצק ז"ע כי ישנם דרכים רבות להתקרב להש"ת, אלא שכולם בחזקת סכנה, והדרך הבטוחה ביותר היא ע"י התורה. וזהו: 'כי טובים דודיך', אימתי הידידות טובה ובטוחה, 'מייך', אם היא מיינה של תורה! כי מה שאמר הרבי מקאצק שישנם כמה דרכים להתקרב להש"ת, ודאי כוונתו היתה ע"י מצוות ומעשים טובים, כי זולתם הכל הבל ומ"מ אין דומה התקרבות ע"י מצוות ומעש"ט להתקרבות ע"י התורה, כדאיתא בירושלמי (ריש פאה) 'כל מצוותיה של תורה אין שוות לדבר אחד מן התורה'. והענין הוא, כי התורה היא מצד השכל ואינה קשורה לחומר לכן היא התקשרות קבועה ותמידית.

ואלו דבריו: "התורה מלמדת אותנו עיקר ענין הסגולה אשר בעבורה יצאו ממצרים, והוא בהיות עם בני ישראל זרע יעקב בחירו עם קדוש גם בהיותם במצרים תחת כור הברזל, ויעבידו מצרים אותם בכל עבודה קשה, בכל זה נאמנה את אל רוחם ולא הרעו בלבבם לאמר למה זה אנחנו בני ישראל מעונים ומרודים יותר מכל שארי האומות להיות נרדים בעבודת הפרך, וכי מפני שאנחנו מיוחדים לבני אבותינו הקדושים אנו נשתעבד למצרים הפחותים ושפלים, אך בכל העת ההיא קבלו הכל באהבה וסבלו עליהם גזירת הקדוש ברוך הוא, כי אם בעיניו הוא טוב, גם לנו ביושר ולכך זכו לגאולה". (תפארת שלמה)

הוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפילה לאור גדול ומשעבוד לגאולה.

"היות שאנו אומרים בנוסח ברכת הגאולה: הוציאנו מעבדות לחירות, ומשיעבוד לגאולה, ומאפילה לאור גדול. ונעיין בהשינוי לשון למה בא להורות? ונראה, היות שכל אחד הבין מעלת הגאולה ההיא לפי מדרגת גלותו שהיה בו, דהיינו: מי שהיה עובד בחומר ובלבנים הקשה - הכיר טובות הבורא ברוך הוא בהוציאנו משיעבוד הקשה, ויש אשר לא שיעבדו בהם, כמו שבטו של לוי, אלא שהיו מוכנעים כעבדים, והבינו מעלת הגאולה על אשר יצאו בה לחירות. ויש אשר היו במעלה העליונה, ולא חשבו לזה ולא לזה,

רק עיקר מגמתם היה שיגאלו למען יעבדו השם יתברך בלי שום מניעה, כי בהיותם במצרים במקום הטומאה היה הענין והחושך של מסך המבדיל עליהם, ואחר כך כשיצאו - אור נגה עליהם להוסיף עליהם בעבודה, הולך ואור למעלה למעלה, זה היה עיקר שמחתם בצאתם ממצרים, ולזה בא השינוי לשון, למדרגה ראשונה אמו: משיעבוד לגאולה, וכנגד השניה אמו: מעבדות לחירות, וכנגד החילוק השלישי אמו: מאפילה לאור גדול". (נעום אלימלך פ' יתרו) עכלה"ק.

ברוך אתה ה'... כן ה' אלקינו.

ויש לפרש נוסח הברכה 'ברוך אתה ה' אשר גאלנו וכו' כן ה' אלוקינו וכו', דרצונו לומר דכשם שאנחנו מודים ומשבחים להקב"ה 'אשר גאלנו', 'כן ה' אלקינו' משבח את ישראל בזה השבח, כי מעת יציאת מצרים כבר עברו כמה אלפי שנים בגזירות ושעבוד ומרירות הגלויות, ואחר כל אלה הגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור וכו', שמקיימים אנחנו את חג הפסח ככל משפטו וחוקתו, אשר גם בעיני הש"ת יפלא זאת.

כורך מצה ומרור.

הישועה הי' ע"י שניהם ביחד ענין מצה ומרור. מצה הוא, כשלא נשתנה העיסה כי על ידי החימוץ משתנה. והרמז כי בני ישראל לא נשתנו בגלות כמ"ש שלא שינו את לשונם ואת שמותם. בני ירדו ובני יצאו. וזה החסד שלא החמיץ בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנתגלה עליהם הקב"ה וגאלם. ובאמת זה עצמו נעשה ע"י המרירות שמררו את חייהם לכן לא נטמאו בהם כמ"ש בזוה"ק פ' שמות ולכן הלל הי' כורך מצה ומרור לומר שהישועה הי' ע"י שניהם ביחד.

כן עשה הלל וכו' היה כורך וכו'.

בלתי ספק שגם שאר התנאים ידעו מדרש זה, ומאי רבותא דהלל, וביאור הדבר כי ליל פסח הוא עת רצון וגאולה וישועה שמור לדורות על גאולתינו ועל פדות נפשינו, ואת זה לעומת זה עשה אלקים, ליל ט' באב הלילה ההוא כולו מרור, וחל ביום שחל ליל פסח, וטעמא דמילתא שאם חלילה יתחזקו הדינים בלילה ההוא, ימתקו ע"י הרצון והחסד המתגלה בליל פסח, והלל היה יודע לעשות המיתוק הזה, ע"כ היה כורך מצה ומרור, שהוא כינוי לב' הלילות, והמתיק את המרור במצה. (הרה"ק רבי מנחם מנדל מרימינוב ז"ע)

אפיקומן.

נרמז על הטמנת האפיקומן כי נס דיציאת מצרים היה הכנה לכל הגאולות, ולכן אין הלל שלם בימי הפסח כי עדיין לא נגמרה הגאולה

דברי תורה מרבתינו הק' מבעלזא

להמשיך עלינו קדושת פסח מצרים, ועי"ז ישפיע לנו הקב"ה שפע קדושה אף שההכנה לא היתה כראוי, כמו שהיה בפסח מצרים. (כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

כרפס, יחץ, מגיד, רחצה.

"כרפס", שהוא מענין שבירה וענווה, ואם אדם שובר את עצמו והוא עניו. ובכל זמן צריכים להחזיק עצמו במידת ענוה. "יחץ", שהולך בדרך האמצעי, ויחזיק את עצמו לבינוני. ואז "מגיד", יכול לומר שירות ותשבחות לפני הקב"ה. - "רחצה", א יוד [יהודי] צריך בכל פעם לאמור רחצה, שיזכה עוד לרחוץ עצמו. (כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

הא לחמא עניא. כל דכפיין ייתי וייכול.

צ"ב כפל הלשון "כל דצריך ייתי ויפסח", ועוד כפילות "השתא הכא" וכו' השתא עבדי" וכו'. ואמר על פי דברי א"א כ"ק מרן מהר"ד ז"ע, דאיתא בגמרא (קידושין לח.) "עוגות שהוציאו בני ישראל ממצרים טעמו בהם טעם מן". ודקדק הלא המן ירד להם רק בט"ו אייר, אם כן כשאכלו את העוגות לא ידעו עוד טעם המן, ואם כן מנא ידעי שיש לזה טעם מן.

ואמר על פי הגמרא (יומא עה:) "לחם אבירים אכל איש (תהלים עח, כה), לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו" וזה המן, ואם כן בליל פסח דהגביה הקב"ה את ישראל למעלה ממדריגתם, והיו דוגמת מלאכי השרת, אם כן שפיר יכלו להבחין ולהרגיש בזה טעם מן שהוא מאכל של מלאכים, כי גם הם היו אז בבחינת מלאכי השרת, אלו הם דברי קדשו ז"ל. ובזה י"ל, כי בכל ליל ראשון דפסח מגביה הקב"ה גם כן את ישראל למעלה ממדריגתם, ואפשר שיבואו למדריגת מלאכי השרת, ובזה שפיר אנו אומרים שהי"ת יכול לעזור שבמצות אלו נוכל לטעום טעם מן שטעמו אבותינו במצרים, וזהו "הא לחמא עניא שזהו ממש אותם עוגות שאכלו אבהתנא בארעא דמצרים וכן רומז "כל דכפיין" - על מדריגה קטנה ייתי וייכול. "וכל דצריך" - זה רומז למדרגה גבוהה שזוכה להשיג בלילה הזה "ייתי ויפסח" - רצה לומר שזוכה לטעום טעם כמו בפסח הראשון. וכן "השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל" - זה גם כן בחינה נאה. ו"השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין" - רומז לבחינה יותר גדולה, שנזכה לגאולה שלימה במהרה בימינו אמן. (כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

מה נשתנה.

מוזגין כוס שני והבן שואל: נוהגים אצלנו לספוק כף על כף קודם שהבן שואל הקושיות מפני שהכהן גדול בשעה שנכנס לעשות את מלאכתו ולעבוד עבודתו היה קולו נשמע בבואו אל הקודש על ידי הפעמונים שתלו בתחתית המעיל ולכן גם כן בשעה שהבן נכנס בליל התקדש חג לעשות ולקיים את המצווה של כי ישאלך בנך וכו' סופק כף אל כף בבחינה זו של ונשמע קולו בבואו אל הקודש וגם בו מתקיים הענין (כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים

כתוב ולמען תספר באזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה' ויש לדקדק דהוה ליה לכתוב וידעו כי אני ה' מדברים כאן על בנים שידעו את ה' על ידי שנספר להם נס יציאת מצרים ואמאי כתוב וידעתם? ויש לומר דכאשר אדם רוצה להשריש בלב חבירו דבר אמונה או שרוצה להוכיחו צריך קודם הוא בעצמו להאמין באותו הדבר באמונה שלימה ולקשט את עצמו תחילה ואז יהיה דבריו יוצאים מן הלב ונכנסים אל הלב אבל אם לא יחזק בתוך עצמו את האמונה לא יוכל להשפיע אותו לאחר וזהו פירוש הפסוק ולמען תספר באזני בנך וכן בנך וגו' שכדי לקבוע באמונה בלב בניכם צריכים אתם בתחילה לדעת בעצמכם כי אני ה' ולהאמין באמונה שלימה ואז תוכלו לקבוע האמונה בלב בניכם. (כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

ברוך המקום - כנגד ארבעה בנינים. כ"ק מרן מהר"י הקשה מדוע סדר בעל ההגדה את ההודאה על קבלת התורה ליד כנגד ארבעה בנינים דברה תורה ומה הקשר שבניהם את זה אמר מרן ז"ע שעל מכת חושך מפרש רש"י ז"ל שהקב"ה הביאה על המצרים כדי שלא יראו האיך שהיהודים קוברים את הרשעים שבניהם שלא רצו לצאת ממצרים ואמנם כל זה היה קודם מתן תורה

שריפת הנר של הבדיקה.

טעם למנהג שנוהגים לשרוף גם את הנר של הבדיקה והלא לא נגע בחמץ. ולכאורה היה צריך להצניעו למצוה אחרת, כגון לנר חנוכה או לנרות שבת, הואיל ואיתעביד ביה מצוה חזא וכו', ויש לתרץ והנה לאחר שעשינו אש שלנו ובדקנו את החמץ על ידי הנר, מרמזים בשריפתו שאנו מצפים שלשנה הבאה לא נזדקק לו יותר אלא הקב"ה ישרוף בכבודו ובעצמו את החמץ הרע דהיינו היצר הרע ע"י האור החדש והגדול שיזרח בעת הגאולה השלימה. (כ"ק מרן מהר"י ז"ע)

סיפור יציאת מצרים.

רבים מתקשים מדוע לא נזכר שמו של משה רבינו ע"ה בתוך ההגדה רק פעם אחת ואף היא לא לשם הזכרה ממש רק בדרך עקיפה "ויאמינו בה' ובמשה עבדו"? וי"ל הראשון שקיים את מצות "סיפור יציאת מצרים" - הוא משה רבינו ע"ה בכבודו ובעצמו, שהרי ילדיו גרשום ואליעזר לא היו עמו בצאת ישראל ממצרים, אלא הובאו אחר כך למדבר על ידי צפורה אמם - כמסופר בפרשת יתרו, והיה יושב עמם אביהם ומספר להם את ניסיו יתברך ונפלאותיו המרובים. ניתן לשער, כי צורת הסיפור שסיפר משה רבינו ע"ה בשעתו, היא הצורה והאופן בה נקבעה ההגדה לדורות, מעתה מובן להפליא מדוע לא נזכר שמו הקדוש בכל ההגדה, כי בגודל ענוותנותו הגדולה העלים משה רבינו ע"ה במכוון את שמו בעת הסיפור הדברים לבניו... (כ"ק מרן מהר"ש ז"ע)

כרפס.

הטעם למה מטבילים את הכרפס במי מלח, כי זה דרך בני מלכים לטבול את האוכל אמר מהר"ש ז"ע טעם למה דווקא במי מלח דאיתא במדרש דבעת שצוה ה' לעשות הפסח הוציא רוח מגן עדן ושבת לוי שהיו מהולים היו רשאים לעשות את הפסח. באו מיד אל משה ואמרו שרצונם לעשות את הפסח ואמר להם שכתוב בתורה כל ערל לא יאכל בו, ומיד מלו את עצמם ואיתא בגמרא הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר וצריך טבילה, ובמצרים לא היה אלא הנילוס והלכו כל ששים רבוא לטבול בנילוס ומרוב העם נערכו המים, ומים מלוחים נקראים מים עכורים ולכן טובלים במי מלח רמז לששים רבוא שטבלו בנילוס. (כ"ק מרן מהר"ש ז"ע)

יחץ

צריך טעם למה מיד בתחילת הסדר עושים הכנה במצה ומצניעים אותה לצורך סוף הסדר. ונראה, דא"א (מהר"י) ז"ע אמר, דכשהאדם מכין את עצמו בקדושה וטהרה לקיים מ"ע דאורייתא ודרבנן שבזה הלילה, יוכל להרגיש ולטעום קדושת פסח מצרים ופסח דלעתיד. ופירש בזה מ"ש רז"ל דישראל טעמו בהעוגות שהוציאו ממצרים טעם מן. דקשה הלא עדיין לא היה להם המן, ואיך ידעו שיש בעוגות טעם מן. אבל ידוע כי בעת שיצאו ממצרים הוציאים הקב"ה מאפילה לאור גדול, והמן הוא לחם אבירים כולו רוחניות, על כן הרגישו מכח קדושתם טעם מן שהוא כולו קודש. אד"ק ז"ל. **ובזה יובן** מה שאנו אומרים, הא לחמא עניא וכו' כל דכפיין ייתי ויכול, ואיך אומרים כך הלא אפשר שיבואו אורחים יותר ממה שהכין. ולהנ"ל ניחא, דהפ"י הוא, הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא במצרים, שהוא היה בבחינת מן כנ"ל, וכיון דבמן כתיב, והממעית לא החסיר, ע"כ. כל דכפיין ייתי ויכול. ובזה ניחא מה שעושים תיכף בתחילת הסדר הכנה בהטמנת האפיקומן, דהפירוש הוא, אפיקו מנא, ר"ל להמשיך ע"י קדושת ההכנה את קדושת המן להמצות, כנ"ל. **עוד אפשר לפרש**, דאנו עושים הסדר בלילה הזה לקיים מ"ע דאורייתא ודרבנן, וצריכים הכנה רבה להתקדש ולהטהר לעשות ולקיים המצוות כתקונן. ואם ישים אל לבו, שההכנה למצוות לא היתה כראוי בקדושה וטהרה, לא יוכל להתחיל לעסוק בסדר המצוות הרבות שבלילה זה. אמנם ידוע שגם בני"י לא היתה להם שום הכנה, ואעפ"כ הגביהם ה' למדרגה עליונה. לזאת גם אנו מצפים לרחמי שמים שיעשה כן גם עמנו, דאף שלא היתה ההכנה כראוי ישפיע עלינו שפע קדושה למעלה מהכנתו. על כן מתחילים תיכף בהתחלת הסדר בהטמנת האפיקומן, כדי

שרשעי ישראל היו מתים ולכן הצרכו לקבור אותם ביום שונה הוא הדבר לאחר שהמקום נתן תורה לישראל שעל ידי הקדושה והתורה יכול אף הרשע הגמור להתקרב להשם יתברך כי לא יחפוץ ה' במוות הרשע. (כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל.

ויש לדקדק דאיזה שייכות יש הא דברוך שנתן תורה לעמו ישראל לענין הארבעה בנים, ואמר לפרש על פי דברי רז"ל (ע"ז יז. וקהלת רבה א, ח, ג) דכל הפורש ממינות מיית דכתיב (משלי ב, יט) כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים, ואמר הרה"ק מקאמינקא ז"ע דזה הוא רק אם עושה תשובה ואינו מתגבר עצמו בלימוד התורה"ק, אבל אם עושה תשובה ומקבל עליו עול תורה ומתגבר בלימוד התורה הק' אז זכות התורה מגין עליו שיוכל לעשות תשובה כראוי ויחיה לאורך ימים, ופי' דברי הכתוב בזה האופן כל באיה לא ישובון אימתי בזמן שלא ישיגו ארחות חיים, אבל אם משיגים ארחות חיים היינו התגברות בתורה אז זוכים לתשובה שלימה ולחיים ארוכים. והנה החטא של הבן רשע הוא מינות ותיקונו הוא לימוד התורה, ולכן הקדים בעל ההגדה לומר ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, דבמקום שהזכיר חטאו של בן הרשע רצה להקדים ולומר תיקונו דהיינו ע"י התגברות בתורה. (כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

חכם מה הוא אומר.

ואף אתה אמור לו כהלכות פסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. יש לדקדק מה זה שאמר כהלכות הפסח היה צריך לומר הלכות פסח ועוד מדוע דוקא ההלכה הזאת של אין מפטירין וכו' בחר בעל ההגדה ונראה כי בלילה הזה נותן ה' כח לבן שיוכל לשאול ולאב שיוכל להשיב, ועל כן צריך האב להשתדל להשיבו תשובה נכונה כדי שיקבע תשובה זאת בלב הבן תמיד. וזהו הכונה אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כלומר שאין לאכול אחר אכילת פסח שום מזון הוא כדי שישאר טעמו של אכילת פסח בפיו. כך צריך האב להשיב לבנו תשובה נכונה שתיקבע בלבו לעולם שישאר טעמו בלבו כשם שהטעם של הפסח צריך להישאר בפה.

(כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

ושאינו יודע לשאול את פתח לו.

ויש לפרש רמז ד"ז דהנה יש כמה ענינים שהאדם צריך להתפלל עליהם והאדם אינו יודע כלל שצריך להתפלל ע"ז ויש כמה תפלות שהאדם אינו יודע היאך להתפלל, וע"ז אנו מבקשים ושאינו יודע לשאול מי שאינו יודע להתפלל ולשאול אז את פתח לו היינו שהשי"ת יפתח לו מעצמו. (כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

ושאינו יודע לשאול את פתח לו וכו'.

הרה"ק הרבי ר' הירש מרימנוב ז"ע היה אומר, אויף מיין ווארט דער שאינו יודע לשאול מאכט בעסער ווי אלע, והכונה הוא, כי בדרך הטבע כשאינו יודע לשאול צריך איזה ישועה, מכון בשמונה עשרה באותה ברכה דמייירי בזה הענין שהוא צריך להוושע בו, למשל מי שצריך לרפואה מכון בברכת רפאנו, אבל מתלמידי הבעל שם טוב מקובל שלא לעשות כן כי אם שיוכון בכל הברכות בשוה, והקדוש ברוך הוא שיועד מה חסר לו, ימלא את חסרונו, וזהו הכוונה, שאינו יודע לשאול, שמשום שאינו יודע על איזה פרט לבקש מהשם יתברך, ולכן מבקש שהקדוש ברוך הוא יעזרהו בכל הענינים מאכט ער בעסער ווי אלע. (כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

ושאינו יודע לשאול את פתח לו כו'

כ"ק מרן מהר"ד ז"ע מבעליא אמר דהנה בטור [סי' קט"ו] כתב הטעם שאנו אומרים השיבנו אבינו לתורתך, דאנו נקראים בנים למקום והקדוש ברוך הוא אבינו, ותנן חייב אדם ללמוד עם בנו תורה, והנה אחכז"ל לפי דעתו של בן אביו מלמדו, והנה זה שייך אצל אדם שאין בכח האב ללמוד יותר עם הבן מכפי ערך הדעת שיש להבין, אבל הקדוש ברוך הוא אבינו אב הרחמן, אף כשאין לנו ח"ו דעת כלום, יכול הוא יתברך שמו ליתן לנו גם דעת והשגה וללמוד עמנו. וזה שאנו אומרים להקדוש ברוך הוא ושאינו יודע לשאול גם כן לא נכזבה תוחלתו כי את פתח לו את הדעת וממילא יוכל ללמוד, עכד"ק.

לוקחים את הכוס באמירת והיא שעמדה.

הטעם שאוחזים הכוס כשאומרים והיא שעמדה, הוא, כי ידוע שהד' כוסות מרמזין נגד הד' כוסות שיעברו על ראש אוה"ע, כוס התרעלה, על כן אוחזין

הכוס ביד, להראות שהכוס שאנו לוקחים מרמז, שאם יעמדו ח"ו האוה"ע להרע לנו, אז יעבור עליהם כוס התרעלה.

(כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

בדמין חיי, בדמין חיי.

הטעם שכופלין ואומרים ואומר לך בדמין חיי ואומר לך בדמין חיי הוא, כמו שכתב הבית יוסף בהלכות מילה, שלכן כופלין גם כן כנ"ל בברית מילה, לרמז שעל ידי המילה יזכה לעולם הזה ולעולם הבא, והנה במגיד מישרים איתא שאמר המגיד להבית יוסף, ותזכה לעלות במעלות הצדיקים ותזכה לשרוף על קדושת שמי ובכך תשאר זך ונקי, ומעתה אתה נחשב מהעומדים לפני ה', לפי שאתה עתיד להישרף על קדושת שמי וכו', ושאל כ"ק מרן אדמו"ר מהר"י זצוק"ל את אביו ה"ה כ"ק מרן אדמו"ר מהר"ש זצוק"ל, שלא מצינו שהבית יוסף נשרף על קידוש השם, והשיבו אביו שבחיים היותו מסר הבית יוסף את נפשו בכל רגע ורגע עבור שמו הגדול, ונחשב כאילו נשרף על קידוש ה', ובזה אפשר לומר הכונה במה שמצינו שאמר אמורא לחבירו עולמך תראה בחיך, היינו שבחיים חיותו אפשר להיות בבחינת עולם הבא, וזהו שאנחנו כופלים בדמין חיי, לרמז בעולם הזה ובעולם הבא, היינו גם כן לזכות לעולם הבא בחיים.

(כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

רבי יהודה היה נותן בהן סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב.

וצריך ביאור בכוונת רבי יהודה בנתינת הסימנים. וי"ל, על דרך דאיתא בזה"ק שאצל משה רבינו נאמר (במדבר י, לה): "ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויביך", והיינו שכאשר רצה משה רבינו להכניע את שונאי ישראל, היה מעורר עליהם דינים, ומתפלל לפני השי"ת שישברם, יפיצם וכיניעם, אבל דוד מלך ישראל התפלל (תהלים קלב, ח): "קומה ה' למנוחתך" וגו', שהיה מתיירא להתפלל באופן זה של המשכת גבורות ודינים על אוה"ע, כי ענין זה לעורר דינים בעולם, הוא סכנה גדולה, ולכן היה מתפלל תמיד על ישועת ישראל, שימשכו חסדים ורחמים על בני ישראל ויתרומם קרנם, ועי"ז ממילא יכנעו וישברו השונאים לפניו. והנה, ענין המכות הוא הכנעת והשפלת שונאי ישראל, כי על ידי אמירתם מתעוררים עליהם דינים וגבורות, ולכן לא רצה רבי יהודה להזכירן בפירוש ולמנותן בפרוטרוט, אלא היה נותן בהן סימנים, להזכירן רק בראשי תיבות, והשי"ת יודע מה שבלבנו אבל התנא קמא שמפרט כלהמכות בפרוטרוט ס"ל שבלילה זה מותר לעורר דינים עליהם, מכיון ששילל שימורים לישראל, ולכן לא חייש מלפרט ולמנות כל המכות. (כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

דצ"ך עד"ש באח"ב

דצ"ך עד"ש באח"ב, דצ"ך מלשון דיצה, עד"ש מרמז על עשו, שאכל נזיד עדשים, באח"ב היינו בא חוב, שיבא הסוף הקשה של עשו, פריידיך עשו, עס וועט קומען דיין שווארצע סוף. (כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

אילו עשה באלהיהם ולא הרג את בכוריהם, דיינו.

לכאורה יש להקשות: הלא לשון הפסוק (שמות יב, יב) הוא: "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים", ומכאן הריגת הבכורים קדמה לעשיית השפטים באילי מצרים, ולמה הפך בעל ההגדה את הסדר? וי"ל דהסיבה שהקב"ה הרג את הבכורים, היא משום שבעבודת האלילים נעשתה בימים ההם על ידי הבכורים, שהיו משמשי העבודה-זרה, והקב"ה רצה לבער את רוח הטומאה מן הארץ ועל כן הרג את בכוריהם ועשה שפטים באלוהיהם, בגמרא (עבודה זרה נב:) למדנו לגבי ביטול עבודה זרה ומשמשיה, שאם ביטל רק את העבודה זרה – ביטל בכך גם את משמשיה, אבל אם ביטל רק את משמשיה, עדיין אין בכך ביטול של העבודה זרה עצמה. ואם כן, אילו הקב"ה עושה קודם שפטים באלוקי מצרים, הרי ממילא היו מתבטלים גם משמשיה – הבכורים, ושוב לא היתה מגיעה להם הריגה, שהרי כבר אינם משמשי עבודה זרה. משום כך הקדים הקב"ה להרוג את הבכורים, משמשי העבודה זרה, ורק לאחר מכן עשה שפטים באלוהיהם, כדי להינקם הן מהאלילים והן מהבכורים. זו כוונת בעל ההגדה: "אילו עשה באלוהיהם", וממילא היו מתבטלים משמשיה, ומשום כך "ולא הרג את בכוריהם" דיינו!

(כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

רבן גמליאל היה אומר וגו'.

בכל דור ודור, כשמגיע הזמן שעשה הקדוש ברוך הוא נסים לאבותינו

מתעוררים אותן הנפלאות שהיו מקדם כמו שכתב המהר"ל מפראג על הפסוק זכר עשה לנפלאותיו, שתמיד כשמגיע הזמן של הנפלאות, מתעוררים אותן הנפלאות גם עכשיו, וזה כתב רבן גמליאל שאמר הטעם שאכלו אבותינו קרבן פסח בזמן שבית המקדש היה קיים, על שום שפסח וגו', הלא בזמן בית המקדש לא פסח הקדוש ברוך הוא, כל אחד במצרים, והטעם הזה שייך רק על פסח מצרים, ולפי הנ"ל אתי שפיר, שבזמן בית המקדש היו מתעוררים החסדים והנפלאות שהיו במצרים והיו כאילו עכשיו פסח הקדוש ברוך הוא, אם כן שייך הטעם הזה גם בקרבן פסח שאכלו בזמן בית המקדש. (כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

כורך. זכר למקדש כהלל וגו'.

לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו, הפסוק הזה כתיב בפסח שני, ולמה לא הביא הפסוק ומצות על מרורים יאכלוהו הכתוב בפסח ראשון, אלא התירוץ שבעת הזה כשאנו עושים זכר למקדש, מתפללים אנחנו להקדוש ברוך הוא, שבמהרה יבנה בית המקדש ונזכה לעשות פסח שני, ונקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו, דכתיב בפסח שני. (כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

שפוך חמתך.

הטעם שפותחים הדלת כשאומרים 'שפוך חמתך' הוא משום דבית המקדש נקרא 'בירה', כמו שכתוב הבירה אשר הכינותי. וידוע דבית המקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה, ממילא הבירה דלמטה נמצאת במקום הבירה של מעלה, וכיון שבית המקדש לא נשרף רק עלה למעלה ונגזז למעלה, נמצא דנתחברו שני בתי המקדש למעלה, ונעשה 'דלת', כי ב' פעמים 'בירה' בגימ' 'דלת', וע"ז אנו מתפללים שירד הבית המקדש למטה למקומו, וישאר שוב בשמים רק בירה ותחלק ה'דלת' לשנים, ולכן 'פותחים הדלת' לרמוז שאנו מבקשים שתפתח הדלת ותחלק לשנים, ויהיה בירה למעלה ובירה למטה. (כ"ק מרן מהר"ד ז"ע)

שפוך חמתך.

כ"ק מרן מהר"א ז"ע אמר בזה"ל הנה כ"ק אאמו"ר ז"ע אמר טעם על מה שאומרים שפוך חמתך אחר הסעודה, דהנה בזה"ק (ב, ריט.) הקשה דלמה נקרא מזבח הפנימי דבשלמא מזבח החיצון נקרא מזבח משום שהקריבו עליו זבחים אבל מזבח הפנימי למה היה נקרא מזבח, ותי' בזה"ק שע"י המזבח הפנימי הי' נכנעים כל התנגדות דקדושה ולכן הי' נקרא מזבח שזבח והכניע כל עניני התנגדות דקדושה, והנה בסוף חגיגה (כז.) איתא והמזבח עץ שלש אמות וגו' וידבר אלי זה השולחן אשר לפני ד' (יחזקאל מא, כב), פתח במזבח וסיים בשולחן לומר שבזמן שביהמ"ק קיים מזבח מכפר על אדם עכשיו שולחנו של אדם מכפר עליו, ומבואר דשולחנו של אדם יש בו בחי' מזבח, אבל עדיין לא ידענו איזה בחי' מזבח יש לשולחן אם בחי' מזבח החיצון או מזבח הפנימי, ואמר אאמו"ר ז"ל דזה יכולים ללמוד מהא דאיתא ביומא (נח:) ויצא אל המזבח אשר לפני ד' (ויקרא טז, יח) זה מזבח הזהב, וכיון דבשולחן נמי כתוב זה השולחן אשר לפני ד' א"כ הא דשולחן יש בו בחי' מזבח היינו בחי' מזבח הפנימי, וכמו שע"י מזבח הפנימי הי' נכנעים כל מיני התנגדויות דקדושה כן הוא ע"י שולחנו של אדם כשאוכל בקדושה ובטהרה כראוי יש בו כח להכניע כל עניני התנגדות דקדושה, וזהו הטעם שאנו אומרים שפוך חמתך אחר הסעודה, שבכח האכילה שאכלנו בקדושה ובטהרה וקיימנו המצוות דאורייתא ומצוות דרבנן ומנהגי ישראל אנו מבקשים שהשי"ת ישפוך חמתו על הגוים וישמידם מתחת שמי ד'. **והוסיף כ"ק מרן מהר"א ז"ע** ואמר הטעם עפ"י המבואר בשו"ע (או"ח סי' רלא) בבאיור הענין דכתיב (משלי ג, ו) בכל דרכיך דעהו, שכל מעשיו יהיו לשם שמים, שבשעת אכילה ושתייה יתכוין שיאכל וישתה כפי חיותו לעבוד את בוראו. וזה שאנו מבקשים אחר האכילה שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך, שהם לא ידעו את ד' אבל אנחנו ידענו את ד' וקיימנו בכל דרכיך דעהו אפי' בשעת אכילה לכן אנו מבקשים אותך שפך עליהם זעמך וגו'.

סיפורים לחג הפסח

שהי טובה לישראל שאליה יתגלה להם, הייתי מבקשו שיתגלה לכל יהודי, אז אמר החידושי הרי"ם שבאם היה טובה לישראל שיתגלה היה בעצמו מתגלה בלי בקשות.

פעם בעת עריכת הסדר של כ"ק מרן מהר"ד מבעלזא ז"ע, שלח כ"ק מרן בשעת שפוך חמתך ילד א' שיפתח הדלת, כשבא בחזרה, שאל לו כ"ק מרן: ראית את אליהו הנביא, ענה לא, שאל חתנו הרה"צ ר' יוחנן, האם אמת שרואים אליהו הנביא, ענה כ"ק מרן בזה"ל: מ'זעט, מ'זעט, אבער דער וואס גלייבט און ער זעט נישט, איז אסאך אסאך העכער.

וסיים כ"ק מרן שזה הוא כוונת הכתוב וירא ישראל כו' ויאמינו שאע"פ שראו בעיניהם מכל מקום האמינו, וכן פירוש הכתוב והאמין בה' ויחשבה לו צדקה, שהרי השי"ת הגביה למעלה על הרקיע וראה הכל בעיניו מכל מקום והאמינו בה', ע"כ השי"ת החשיב לו זה לצדקה.

חסיד אחד בא אל רבינו הרה"ק רבי אהרן הגדול מקארלין ז"ע לחוג את חג הפסח, ורבינו הורה לו לחזור לביתו תיכף ומיד, ולא הועילו בקשותיו ותחנוניו, כי הי' בדעתו לערוך את הסדר בבית רבינו, אולם רבינו באחת, ואמר אליו: פאהר שוין צוריק, [חזור תיכף לביתך], עוד לפני החג, ולערוך את שמחת החג בביתך, החסיד ישב עם משפחתו וערך את הסדר לבילי פסח כהלכתו, ככל משפטו וחוקתו.

כשפתח החסיד הדלת לפני אמירת שפוך חמתך, נכנסו קבוצת שודדים ורוצחים, ושדדו את חפצי הערך שמצאו בבית ושמו בכליהם, ואחר כך ניגשו אליו וקשרו בחבלים, על מנת לרצחו נפש, אותה ואת כל בני ביתו, לפתע נפרצה הדלת, ובעל עגלה ובידו גזע עץ כבד, נכנס והתנפל על השודדים, ויכול להם, והתיר את החבלים מבעל הבית, וקשר בהם את השודדים לעגלתו, בעל הבית ואשתו ובניו ניצלו ממות, בינתיים שתה העגלון כוס יין משולחן הסדר, וקם והלך לו, ופרח לו איש האמת.

לאחר יום טוב בא החסיד אל רבינו, ואמר אליו: נו, וואס זאגסטו נישט צו דעם, ביי דיר האט ער אויס גיטרונקען א גאנצין בעכער וויין, און ביי

מובא בדרכי חיים ליל הסדר אצל הרה"ק מצאנז ז"ע בשנה האחרונה נטל רבינו ידיו לסעודה, ובצע לעצמו כזיתים גדולים מאד מהמצות של מצוה, ורבינו היה רגיל לעצום עיניו הקדושים בשעת אכילת המצה, והיו רוצים ליקח מעט מהזיתים מצה, כי היו יראים שיאכל כל כך הרבה מצה שלא יזיק למיחוש, אך לא יכלו כי רבינו החזיק אותם באומץ בידיו הקדושים. אח"כ התחיל רבינו להקיא מאד והניח המצה מידי, אז לקחו חתיכות מהמצה שלו, אך כשפסק רבינו מההקאה לקח לעצמו שוב זיתים גדולים מצה אחרים, והתחיל לאכול בעבודה גדולה והתלהבות נוראה ואכל את הכל. אח"כ אכל כזית מרור שלאטי"ן גם מרור לכריכה אכל, אף כי כבר היה חולה מאד, ובכל העת החזיק רבינו ידיו סמוכים עלי. אח"כ אמר רבינו אלי: 'הרב הזקן (הרה"ק מראפשיץ ז"ע) היה רגיל לפעמים לשכב על המטה באמצע הסדר. והשכיב רבינו ג"כ עצמו על מטתו. בתוך כך בא אצל רבינו חתנו הרה"צ ר' משהלי זצ"ל ואמר רבינו אליו 'נוא... ר' משהלי מה נעשה מאומה', אשתך היא בעצבות על כי אינני בבריאות... עס איז גאר נישט קשה. אח"כ אמר, הגה"ק רבי יעקב עמדין היה רגיל לומר שאילו היו נותנין לו כל חללא דעלמא שיוכל לאכול הכזיתים לא היה יכול לאכול בשום אופן, אך כשרצון הבורא הוא שיאכלו, יכולים לאכול. וחשב רבינו על אצבעותיו, 'אכלנו היום שני כזיתים מצה, כזית מרור וגם כורך שהוא רק מנהג אכלנו ג"כ ולא יזיק כלל, ואפילו כשנפצעים במלחמה צריכין הלאה להנהיג המלחמה. והנה ביו"ט כבר ראינו כי רבינו הוא חלוש מאד והעולם אמרו תהלים בביהמ"ד, אך רבינו לעצמו עשה כל עבודתו כאשר בהיותו בריא אולם.

הגה"ק הנודע ביהודה אחרי אמירת שפוך חמתך יצא לחוץ ללוות את אליהו הנביא, ואמר להאורחים בחזירתו שאל תחשדו אותי שראיתי את אליהו הנביא, רק צריכים להאמין באמונה שלימה אם ישראל קדושים אומרים שצריכים לפתוח הדלת משום כבודו של אליהו הנביא, שאליהו נכנס לבתיהם הקדושים של כל ישראל.

מובא בספר שפתי צדיק שהיהודי הקדוש אמר פעם אם הייתי מובטח

עמהם, ומכיוון שראה כי בביתם עדיין אור הוא, על כן בא אליהם, ואמר להם קחו שתי חביות הללו, ובאם אחזור לעיירה כאן תתנו לי אחת מהם, והב' תשאיר בידכם, במתנה גמורה, הסכים היהודי והורה לו היכן להניח את החביות.

מיד בחולו של מועד הלך היהודי אל הפריץ וסילק את כל חובו בשלימות, וקיבלם הפריץ בסבר פנים יפות, ואמר לו מכיוון שאיש נאמן אתה יהא הארענדע' (שכירת בית המזיגה) לך עד עולם. אחר החג נסעו להעיר להלביש ולהנעיל את עצמם בדרך הכבוד, גם סוסים ופרים קנו להם, ונסע לאפטא כדי להודות על הנס שנעשה עמו, אך מיד בכניסתו אל הקודש אמר לו האוהב ישראל' בפשטות אין לך מה להודות לי על הנס, כי אתה המשכת עליך ישועה בעת שצעקת באמירת 'ונצעק... סיפר הגה"ק רבי עקיבא סופר גאב"ד פרעשבורג זצ"ל על זקנו הגה"ק היחם סופר' ז"ע שבלייל הסדר בערו פניו כלפיך אש והיו מאירים כשמש בצהרים. וכשסיפרו בנותיו של החת"ס להרבנית חוה לאה ע"ה מחברתו בקודש של הגה"ק היחם סופר' ז"ע, כי אי אפשר להביט אל מראה אביהם זה מגודל האור המבהיק מפניו, סברה כי אך גוזמא היא זו, אולם בבואה לפניו ניסתה ולא יכלה להסתכל בפניו, עד שאמרה שכשם שאי אפשר להביט אל השמש ביקידתה בשעות הצהרים, כך לא היה אפשר להסתכל בפני חותנה הקדוש.

הגה"ק רבי צבי קינסטליכער זצ"ל אב"ד הערמנשטאט-סעבען, שנה אחת בחודש ניסן הרגיש ביסורים נוראים במקום הקיבה, ונסע לעיר קלויזנבורג כדי לדרוש אצל רופאים מומחים שימצאו מזור למחלתו, ואכן את אשר יגור ממנו בא, כי אחרי בדיקות חוזרות ונשנות הודיעו לו שמחלה קשה מקננת בתוך גופו, וחייבים תיכף לנתחו כדי לעקור ולרפא את המחלה. משקיבל הגה"צ את הבשורה הקשה לא יכולתי להסכים ע"ז להיות בבית החולים במשך ימי החג, ובטחתי בה' שלא אעבור על 'כל תאחר', ובאתי לביתי, בלית ברירה הסכימו הרופאים לדחות הניתוח אך התרו בו מאד לבל יאכל שום דבר זולת חלב וביצים ומיץ תפוזים, וכ"ש שלא לאכול פת ולחם. את ליל הסדר ערך כדרכו ברוממות הרוח והתלהבות הנפש כדרכו בקודש מתוך שמחה וחדוה, ובעת אכילת מצה החליט לעבור על דברי הרופאים ואכל כזית מצה שריוי בחלב בשני הלילות, 'וחסדי ה' כי לא תמנו, כי בליל שני אחרהסדר סרו היסורים לגמרי, וכאילו לא היו, ולא הרגשתי שום כאב ב"ה'. **בשבת אחרי פסח עלה לבימה,** והודיע את צערו לרבים, שעליו לעבור ניתוח מסוכן ושיתפללו בעדו ויבקשו עליו רחמים, ומסר לפניו דברי פרידה בדמעות שליש שמא לא יזכה חלילה לקום ממיטת חליו, כי מי יודע מה יגזור עליו השי"ת. לאחר כמה ימים נסע שוב לקלויזנבורג אל הרופא, הרופא חזר לבדקו טרם הניתוח, ומה גברה תדהמתו בראותו שהמחלה נעלמה כליל, ולא מצא שום חסרון במקום הקיבה, והיה בטוח בדעתו שבינתיים ביקר אצל רופא מומחה שרפיא את מחלתו, ומרוב התפעלות ביקש שיגלה לו מי הוא הרופא שהצליח לרפאותו רפואה שלימה, והשיב הגה"צ שלא היה אצל שום רופא, רק אכל בליל הסדר את הכזית מצה מיכלא דאסוותא, ועל ידי כך זכה לרפואה שלימה, 'וענה הרופא ואמר, שנס גדול נעשה לו. והודה שידיעת וחכמת הרופאים הוא כעין נגד רצון הבורא ית"ש'. בעל המעשה עצמו כותב את כל השתלשלות הדברים אל ידידו ומחותנו הגה"צ רבי ישראל וועלץ זצ"ל, ומסיים שם 'נא למסור תוכן המכתב לבני שיחי, שידע גם הוא להודות ולהלל לשמו יתברך על כל החסד אשר גמלני, ויברך ברכת שעשה ניסים לאבותינו, וגם עדי שמיעה היו מספרים בערגה, איך היה הגה"צ מתאר להם איך הרגיש שהמצות פעלו להסיר ממנו את כל מכאוביו, והאריך ימיו בזקנה ושיבה טובה עד גיל צ"ו שנים.

מיר האט ער נאר פאר זוכט דיא וויין [כלומר, שהוא היה אליהו הנביא זכור לטוב והוא הצילך, ואמר רבינו: אצלך שתה אליהו כוס יין מלא, ואצלי הוא רק טעם מן היין], ורבינו הק' חזה מראש את כל זה.

כ"ק מרן מהר"י מנעלזא זי"ע כשהיה ילד, פעם בליל הסדר אצל אביו כ"ק מרן מהר"ש זי"ע, קרה שאחר אמירת שפוך חמתך, החל הילד לבכות, ואי אפשר הי' להשקטו, אז אמר כ"ק מרן מהר"ש: הגישו אלי את הילד, ונראה את הסיבה לבכיות שלו, כאשר לקחו כ"ק מרן על ברכיו, אמר כ"ק מרן מהר"ש למסובים, הוא צודק בזה שהוא בוכה, בעת אמירת שפוך חמתך הוא היה ישן, ולא העירו אותו כדי שיראה את אליהו, וכיון שכך, נאמר עוד פעם שפוך חמתך, וחזרו כולם ואמרו עוד פעם שפוך חמתך, והילד הפסיק מלבכות.

סיפר הרה"ק רבי חיים מאיר יחיאל השרף ממאגלניצא זי"ע מעשה שהיה עם רבו האוהב ישראל' מאפטא זי"ע. וכך הוה, יהודי תמים, שהיה חוכר 'בית מזיגה' מן הפריץ כדי להתפרנס ולהביא טרף לביתו, מחמת איזה סיבה לא היה לו מעות בכדי לשלם לפריץ במועד הנקוב לו שחל בעיצומם של ימי הפסח, והנה הפריץ שלח להזהיר את היהודי כי אם לא ישלם את דמי החכירות במועדו במקומו וכהלכתו רע ומר יהיה עונשו. ויהי כאשר קיבל היהודי את ההודעה הזאת נפלו עליו אימה ופחד, כי בהבל פיהם היו השליטים הללו חורצים את גזר דינו של אדם לחיים ולמות, וכ"ש כאשר היה הדבר נוגע למשפטו של יהודי שאז לא מגזימים כלל, ולא על כגון דא נאמר (תהלים קמד, ח) 'אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר'. בצר לו שם פעמיו לאפטא, אך מכיוון שלא היתה הפרוטה מצויה בכיסו הוכרח לילך רגלי, ומלאו מנעליו וכל בגדיו רפש וטיט מביצות הדרכים, בערב שבת הגדול הגיע אל העיר אפטא, ומיד מיהר אל חצר הקודש, הגבאי שראה את ההולך מלוכלך ומטונף לגמרי לא נתן לו להיכנס הביתה והודיעו שלא יוכל להקביל את פני הרבי קודם שב"ק, בלית ברירה נשאר לשבות באפטא כדי להיכנס אל הקודש אחר השבת, ויהי בשבת אחה"צ עלה האוהב ישראל' על הבימה ודרש דרשת שבת הגדול בקול חוצב להבות.

כפרי' זה לא הבין אפילו דיבור אחד של הרבי, לאחר דרשתו החל הרבי לדרוש ב'הגדה של פסח', בהגיעו ל'ונצעק' כבר היה בדביקות גדולה, והתחיל לעורר את העם ואמר (בלשון אידיש - שלכן הבין הכפרי את דבריו) שלא ידמו בנפשם שזהו 'מעשה שהיה' פעם אחת במצרים, רק זה יכול להיות גם היום, כי בכל שנה בליל החג 'הזמן גרמא' ומתעורר שוב אור זה, וכל איש הנמצא בצר ומצוק שצריך לישועה ורחמים אם יצעק אל ה' בלילה ההוא, הן מי שצריך להפקד בבנים, הן בפרנסה, הן מי שיושב כבר בבית האסורים, או מי שירא שלא יצא גזר דינו לבית האסורים, והן מי שצריך לשלם לאדונו ואין לו במה לשלם 'כולם כולם' יושעו אם יצעקו לה', כי רק בצעקה תליא מילתא...

כשמוע היהודי התמים את דברי הרבי, הבין בנפשו, שבוודאי הייתה כוונת הדברים אליו, לכן לא התמהמה כלל אלא מיד במוצש"ק חזר לביתו והודיע לבני משפחתו שקיבל הדרכה ברורה מן הצדיק, והוא כבר יורה לה בבוא העת כדת מה לעשות, ואכן בליל הסדר כאשר הגיעו לפיסקא 'ונצעק אל ה'' אמר לאשתו כאן תצעקי ונוושע, והחלו לצעוק הוא והיא, וכך צעקו וצעקו ולא ידעו אימתי להפסיק... עד שהכה אחד בחלון ופסקו מצעקתם בכדי לשמוע מי הדופק בחלונם, וראו כי הוא ערל אחד ממכיריהם, ויפתחו לו את הדלת, והנה הוא נושא ב' חביות, ויספר להם כי השתכר היום, והכה את אשתו עד שמתה תחת ידו, ומפחד הוא כי יודע הדבר לאדון וענישהו בעונש מוות, על כן מוכרח הוא לנוס על נפשו, וכאן יש בידו שתי חביות מלאות אדומים, ואינו יודע מה לעשות

אזרחות חיים

גרם, וסימנך 'כוס הגון', ובקידוש שהוא מדאורייתא צריך להחמיר, ובשאר כוסות שהם מדרבנן אפשר להקל (עיי' מ"ב, ס' תפ"ז, סק"א), ומנהגנו להחמיר בכל הכוסות (לוח דבר יום ביומו).

דיני ארבע כוסות

א. שיעור הכוס לד' כוסות יהא מחזיק לכל הפחות רביעית (שו"ע, ס' תע"ב, ס"ט), י"א שהוא 86 גרם, וסימנך 'כוס', ויש מחמירים שהוא 150

אמירת ההלל שצריך להשלים כל פסוקי ההלל לפני שתיית כוס רביעי.

כמו"כ מטעם זה, ראוי לחנך הקטנים לשמוע קידוש, וחלק מההגדה, וברכהמ"ז, והלל כי מצות ד' כוסות הוא דוקא כששותים אותם על הסדר שתקנו חכמים עם אמירת ההגדה והלל (שו"ע הרב, סי' תע"ב, סכ"ה).

דיני הסיבה

א. לכתחילה צריך להסב על מטה שיש עליה כרים וכסתות, ובשעת הסיבה יטה ראשו וכל גופו לצד שמאלו וישכב על המיטה דכן הוא דרך חירות (כן משמע במ"ב, סי' תע"ב, סק"ז), וכן מנהג בעלזא.

ב. אם אין לו מיטה להסב עליה יניח כרים וכסתות בצד שמאל של הכסא שיושב עליו כגון שיש לו כסא עם ידיות או שמניח עוד כסא לצד הכסא שיושב עליו, ובשעת הסיבה יטה ראשו וגופו על הכרים (שם), ומי שאין לו כרים וכסתות יטה ראשו וגופו ע"ג ידיות הכסא שיושב עליו, אבל לא יטה עצמו באויר בלא להשען על דבר אחר שאין זה דרך חירות (מ"ב, סי' תע"ב, סק"י. סדר הערוך, פרק מ' ס"ב).

ג. לכתחילה אין להסב לצד ימין מפני שני טעמים: א. כיון שאוכל בימינו, ואם לא יוכל לאכול אין זה דרך חירות. ב. שמא יקדים קנה לושט, ואין חילוק בין אטר לכל אדם כי לטעם 'שמא יקדים...' אין חילוק בין אטר לכל אדם, ואף שיצטרך לאכול ביד ימינו שלא בהרגלו חמירא סכנתא מאיסורא (שו"ע, סי' תע"ב, ס"ג, ומ"ב, סק"י - י"א). ד. בזמננו נוהגות הנשים שלא להסב כי סומכות על דעת הראב"ה שאין דין הסיבה בזה"ז [כיון שאין הדרך להסב בכל ימות השנה ואין זה דרך חירות] (רמ"א, סי' תע"ב, סע' ד').

ה. יש שכתב שראוי לחנך קטנים במצות 'הסיבה', וגיל חינוך לענין זה הוא מגיל ט' או י' כי קודם זמן זה קשה להם לאכול ולשתות בהסיבה, ואין זה חירות אלא צער (בן איש חי, מוע"ז ח"ג סי' רנ"ז).

ו. במקומות הבאים חייבים להסב, בשתיית ד' כוסות כיון שהכוסות הם נגד ד' לשונות של גאולה והסיבה זכר לחירות (שו"ע, סי' תע"ג, ס"ב, שו"ע הרב, סי' תע"ב, סי"ד), באכילת מצה כי מצה היא זכר לחירות ולכן צריך להסב בדרך בני חורין (שו"ע, סי' תע"ה, ס"א, רשב"ם פסחים קה"ג, ד"ה מצה), ובכלל זה: אכילת אפיקומן כי בזמן הבית קיימו עיקר מצות מצה בכזית זו שאכלו יחד עם הפסח, והיו חייבים בהסיבה, ואנו עושים זכר לאכילה זו (שו"ע, סי' תע"ז, ס"א, ביאור הגר"א סי' תע"ז, ס"א, ובפרט שיש דיעות בראשונים שאף בזה"ז יוצאים יד"ח מצה בכזית של אפיקומן, עיי' שעה"צ סי' תע"ז, אות ד').

ז. באכילת המרור אין חייבים להסב כיון שהמרור הוא זכר לעבדות והסיבה הוא זכר לחירות (שו"ע סי' תע"ה, ומ"ב סק"ד) וכן הדין באכילת הכרפס שגם הוא זכר לשעבוד ס' פרק,

ב. מצוה לחזור אחר יין אדום כי הוא חשוב יותר שנא' אל תרא יין כי יתאדם, ועוד, שהוא זכר לדם ילדי ישראל שנשחטו ע"י פרעה, ואם הלבן משובח יותר יקח יין לבן (שו"ע, שם, סי"א, ומ"ב סק"ה, ומ"מ יכול להוסיף קצת יין אדום כדי שצבע היין יהיה קצת אדום זכר לדם).

ג. נשים מחוייבות בד' כוסות כאנשים אף שהוא מ"ע שהזמן גרמא כיון שגם הם היו באותו הנס (שו"ע, סי' תע"ב, סי"ד).

ד. ראוי לחנך את הקטנים והקטנות שהגיעו לחינוך ומבינים מה שמספרים להם ביציאת מצרים במצות ד' כוסות, ובדיעבד אינו מעכב (שם, סט"ו, והוא בערך בין גיל חמש לגיל שבע, ואף שבבנות אין חיוב חינוך, בליל פסח צריך ליתן אף לקטנות כי עיקר האמונה תלוי ביצי"מ - ערוה"ש, סי' תע"ב, סט"ו, שו"ע הרב, סי' תע"ב, סכ"ה), אבל אינם צריכים לשתות רוב רביעית אלא ישתו כשיעור מלא לזמיו שלהם (מ"ב, סי' תע"ב, סקמ"ז).

ה. נהגו ליתן ד' כוסות גם לקטנים שלא הגיעו לחנוך כדי שישאלו, ומ"מ אין צריך ליתן להם כוס המחזיק רביעית (חק יעקב, סי' תע"ב, סקכ"ז). ו. לכתחילה צריך לשתות כל הכוס שלפניו אפי' אם הוא מכיל יותר מרביעית יין כי תקנת חז"ל היתה לשתות 'ארבע כוסות' שלמות (שו"ע הרב, סי' תע"ב, סי"ט). ז. אם קשה לו לשתות הרבה יין לא יקח כוס גדולה המחזקת כמה רביעיות כי יש דיעות שצריך לשתות רוב הכוס אפי' בכוס גדולה כזו, אלא יקח כוס כזו שיוכל לשתותה ללא קושי, ואם אין לו כוס אחר יוצא יד"ח בשתיית רביעית (שו"ע, סי' תע"ב, ס"ט, ומ"ב סקל"ג).

ח. ישתדל לשתות לכל הפחות רוב רביעית בבת אחת, ואם אינו יכול לשתות בבת אחת יכול לעשות הפסקה קטנה באמצע השתיה (עפ"י המבוא בשעה"צ סי' ר"י, אות י"א), אבל לא יאריך בהפסקה זו, ולא יעשה יותר מהפסקה אחת כי יש דיעות שאסור לשהות בשתיית הכוס יותר מכדי שתיית רביעית ויזהר מאד בדין זה משום שאם האריך בהפסקה זו, או שעשה שני הפסקות יש אופנים שצריך לחזור ולשתות.

ט. צריך לשתות ד' כוסות על הסדר שתקנו חז"ל, ולכן, אם שתה כוס שלישי קודם ברכת המזון לא יצא יד"ח, וצריך לחזור ולשתות אחר ברכת המזון (שו"ע סי' תע"ב, סע' ח', ערוה"ש, סי' תע"ב, סי"א), וכן השוטה כוס רביעי לפני שסיים לומר כל סדר ההלל בלא דילוג לא יצא ידי חובת ד' כוסות (עיי' בה"ל סי' תע"ב, ד"ה שלא) כי מקום שתיית כוס רביעי הוא רק אחר אמירת כל סדר ההלל שתקנו חז"ל (ערוה"ש, סי' תע"ב, סי"א, וראה להלן דיני 'שתיית כוס שני' ס"ב דין השוטה כוס שני באמצע ההגדה).

ומטעם זה יש לעורר לנשים היוצאות לטפל בצרכי הילדים בשעת אמירת ההלל, שלא ישתו הכוס כל זמן שלא השלימו כל פסוקי ההלל (בה"ל, שם), וכן הדין במתנמנם באמצע

ובאכילת כורך נח' הפו' אם חייבים להסב שהרי אוכלים מצה ומרור, והמצה חייב בהסיבה והמרור אינו חייב בהסיבה, ולמעשה, צריך לאכלם בהסיבה (שו"ע שם, מ"ב שם סק"ג). ולשתות בהסיבה. (נערך ע"י הרה"ג ר' יעקב טרויבע שליט"א)

הילולא דצדיקיא

הרה"ק רבי ישכר בעריש מזידיטשוב זי"ע אבד"ק ווערצקי בעמ"ח "מלבוש לשבת זיו"ט" גלב"ע כ"א ניסן שביעי של פסח תרפ"ד

אם לזקינך הרה"ק מראפשיץ זי"ע וסיפר לה "שעלה למעלה לבקש רחמים עליה והלך מהיכל אל היכל ולא יכל להגיע אל אף אחד, עד שמצא את המחותן הרה"ק מראפשיץ 'האב איך איהם אנגעכאפט ביי די פאלעס' און איך האב איהם ארום גענומען אויף אלע עולמות ביז מיר האבן גיפועל'ס" [-אחזתי לו בכנפי מעילו ואמרתי לו שנכדתו צריכה רפואה ושיעורר עליה רחמים והולכתיו בכל העולמות עד שפעלנו עבורה ישועה] וסיים ואמר "על כן לא לי מגיע היי"ש"כ כי אם לו".

רבינו היה חשוב מאד בעיני זקיניו הק' שהעריכו ביותר ותעיד על כך העובדא שכאשר נולד אחיו של רבינו ה"ה הרה"ק רבי אהרן מנחם מענדיל מאלעסק זי"ע, ורבינו היה אז אברך כבן ט"ז-י"ז שנה, ולפלא היה שזקיניו הק' כיבדו להיות ה'סנדק' של אחיו הרך הנימול.

עד היכן הגיעה חביבותו בעיני זקיניו הק' נשמע פעם מרבינו בעצמו ברבות הימים, היה זה בימי מלחמת העולם הראשונה כאשר העיקה על צעירי אחב"י גזירת הצבא, ורבינו נכנס בעובי הקורה להצילם מידי אנשי הצבא, והרבה פעמים היה רבינו שולח את נכדו הרה"צ רבי יהושע זי"ע שילך אל לשכת מפקד האיזור להשתדל אצלו עבור בחורים ואברכים שנלכדו בידי אנשי הצבא. והיה כאשר הרבה לבוא, אמרו לו אנשי הצבא שהוא כבר מגיע יותר מדי ולא רצוי שיוסיף לבוא לשם עוד, אחר איזה זמן קרא לו רבינו וביקש ממנו שילך עוד פעם אל המפקד להשתדל אצלו, רבי יהושע נאלץ לומר לרבינו שרמזו לו שכבר ביקש יותר מדי טובות וכבר אינם רוצים לראותו שם עוד, פתח רבינו ואמר לו "אצל זקיניו הק' לא היה אף פעם שלא היו אצלו אורחים על שב"ק, פעם פרצה מגיפה בעיר, והשלטונות סגרו את מבואות העיר אין יוצא ואין בא, ובאותה שבת לא היו אורחים שיסבו על שולחנו של זקיני, בליל שב"ק כשליוויתי את זקיני אל עריכת השוה"ט, חשבתי בליבי מי יודע אם אין לזקיני חלישות הדעת מזה שאין לו אורחים, הרגיש זקיניו הק' במחשבתי ואמר לי, אם אתה נמצא אצלי, לשם מה אני זקוק לכל הקהל", וסיים רבינו ואמר לנכדו רבי יהושע "על כן תדע מי הוא זה ששולח אותך..." [-] דהיינו שאם אני הוא זה ששולח אותך אתה יכול לסמוך על כוחי ולילך אל המפקד].

זללה"ה אשר דברי רבינו בעל עטרת צבי מותר ליקח להקדמה וכו' וממילא מובן אשר גם דברי אאזמור"ר זללה"ה מותר ליקח להקדמה, ולכן בכמה מקומות הבאתי דברי אאזמור"ר זללה"ה, ולמען אשר זכותו יגן עלינו ועל כל בני ישראל להוושע בכל הישועות".

כמו כן קיבל רבינו מזקיניו הק' את חכמת האמת - היא היתה מורשה לרבותינו הק' מרביה"ק בעל העטרת צבי זי"ע להנחילה לבני ישראל. וכמו שכתב בנו רבינו ה'אלפי מנשה' בהקדמתו "כי ידוע לכל שהיה נפלא בדורו בחכמת הקבלה, וכמו שנשמע ממנו איזה פעמים בביתו שאמר על עצמו שרק הוא לבדו נשאר מתלמידי א"ז רבינו הקדוש מהרי"א זללה"ה בדור הזה".

בהגיעו לפרקו נשא את הרבנית הצדקנית מרת שיינדל ע"ה, בת הרה"ק רבי מנשה מראפשיץ זי"ע בן הרה"ק הרבי ר' אשר ישעי זי"ע חתן רבינו הקדוש מראפשיץ זי"ע. כשנולדה לרבי מנשה'לע בתו מרת שיינדל אשת רביה"ק, היתה זו בתו השני' והוא השתוקק לבן זכר, ניחמו אז אביו הרבי ר' אשר'ל באמרו "שיהיה לו חתן עבורה שיהיה ראוי להיות משיח".

סיפר בנו בעל אלפי מנשה זי"ע, שפעם נחלתה אמו הרבנית שיינדל בחולי הטיפוס, ונתדרדר מצבה עד שנהיתה מסוכנת מאד, והיה זה בבוקר השכם לפני התפילה, ורבינו מהרי"א היה סגור בחדרו, וירא רבינו ליכנס אל חדר זקיניו, ואמר רבינו לבנו הרה"ק רבי מנשה זי"ע שהיה אז ילד כבן חמש "ס'איז דאך דיין מאמע גיי אריין צום זיידן" [-הרי החולנית היא אמך, תיכנס אתה אל זקינך] והלך רבי מנשה לחדר רבינו מהרי"א ופתח את דלת החדר, ופרץ בבכי, שאלו רבינו מהרי"א "מה קרה" אמר לו "אמי צריכה רפואה", והנה רבינו מהרי"א היה נכנס כל יום לתפילת שחרית בשעה 8:30.

אבל באותו יום אמר לבנו רבי אליהו "היום נקדים את התפילה ואחר התפילה ניכנס אל החולנית", ואכן אחר התפילה נכנס לחדר ששכבה בו הרבנית שיינדל, ומיד אח"כ הוטב מצבה והתחילה לחזור לכוחותיה, ולמחרת כבר התיישבה על מיטתה, ובא רבינו מהרי"א עוד פעם לבקרה, בהגיעו אמרה לו יישר כח, כי שמעה שהוא היה אתמול אצלה, אמר לה רבינו מהרי"א "לא לי מגיע יי"ש"כ, כי

הרה"ק רבי ישכר בעריש מזידיטשוב **אבד"ק ווערצקי זי"ע נולד בשנת תר"ו בערך**, לאביו הרה"ק רבי אלכסנדר יום טוב (סנדר ליפא) זי"ע אבד"ק זידיטשוב, בנו בכורו ומ"מ של רבינו קדוש ד' הרבי ר' יצחק אייזיק מזידיטשוב זי"ע, ולאמו הרבנית הצדקנית מרת הינדא ע"ה בת הרה"ק החסיד מגזע תרשישים רבי אלעזר ווייזער מווערצקי זצ"ל ונקרא על שמו של אבי זקנו מהרי"א ה"ה רביה"ק רבי ישכר בעריש מזידיטשוב זי"ע, אחיו ומ"מ של רבינו הקדוש רבי צבי הירש זי"ע מזידיטשוב בעל העטרת צבי".

על שני אחים אלו בבואם לפני הרבי הק' מלובלין קרא מקרא אחד [תהלים ע"ב] "יפרח בימיו צדיק" ר"ת צבי "ורוב שלום עד בלי ירח" ר"ת בעריש. ונ"ל באימה בכוונתו הק' שחזה ברוח קדשו ששמשו של רביה"ק מהרצ"ה תזרח בימיו וזהו "יפרח בימיו צדיק", אבל המשך זריחת אור קדושתו לדורות "עד בלי ירח" [פרש"י - עד עולם] תהיה מאחיו הק' רבי בעריש, כאשר כן היה שרביה"ק מהרצ"ה לא הניח בן ורביה"ק רבי בעריש הנהיג אחריו, והמשך השושלת [אחר הנהגת אחיהם רביה"ק רבי משה מסאמבור ובנו רביה"ק מהרי"צ מראזלא חתן רביה"ק מהרצ"ה] היתה מבנו רביה"ק רבי יצחק אייזיק ובניו אחריו, זיעועכ"א.

רבינו נתגדל בזידיטשוב על ברכי זקנו רביה"ק מהרי"א, ורוב חכמתו ותורתו למד ממנו, זקיניו הק' לא זז מחבבו והחשיבו ביותר, ובכל הזדמנות הראה חביבותו כלפיו, הוא זכה לשמש את רבינו [מהרי"א] בחייו וליהנות מאור תורתו, והי חשוב אצלו כאחד מבניו (בבחינת אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי), וכבר בימיו של רבינו היה מצוין ביראת שמים שלו, וכל רואיו העידו עליו כי קדוש הוא לאלקי, הוא הלך בכל תהלוכותיו בדרכי זקנו רבינו, וכמותו גם הוא לא עברה עליו חצות לילה בשינה מעודו, ולא פסק פומי מגירסא יומם ולילה, עד שאמר רבינו [מהרי"א] פעם אחת כי לפעמים יש לו בושה מפניו אם הוא קם בלילה ממיטתו ורואה דרך חלונו שבביתו כבר הנר דלוק".

רבינו היה מבחירי תלמידי זקיניו הק' ורוב תורתו למד ממנו, וכן בספרו 'מלבוש לשבת ויום טוב' מביא רבינו הרבה מדברי תורתו של זקיניו וכמו שכתב רבינו בעצמו בהקדמה שכתב לחיבורו "ושמעתי מפי א"ז מו"ר

זקיניו הק' מסר לו כל חכמתו, ואף הסמיכו כדי שיוכל בבוא היום לנהל את קהל עדת ישורון, להיות להם לרועה נאמן, להתפלל בעדם ולפעול עבורם ישועות. וכפי שסיפר רבינו בעצמו, וגופא דעובדא הכי הוי, כמו שסיפר הרה"ג ר' נפתלי הירצקא פריעדמאן זצ"ל אבד"ק האלאסט, שפעם בימי מלחמת העולם הראשונה ערך רבינו את שולחנו הטהור בבית מדרשו לרגל סעודת ראש חודש, והיו שם כמה בחורים שנפטרו מהצבא על ידי ברכת רבינו, כאשר נכנס רבינו אל הסעודה אמר, "זקיני הק' לימד אותי דאווענען" [-זה היה הכינוי לקריאת קוויטלעך], ומעשה שהיה כך היה, פעם אחת רציתי לראות איך זקיני דאווענט' [-קורא קוויטלעך] הלכתי והטמנתי עצמי בתוך התנור שבגובה הקיר שבחדרו, זקיני נכנס וישב על כסאו, ונכנסה אשה עם קוויטל, נענה זקיני ואמר "ישכר בעריש'ל, קום אראפ איך וועל דיר לערנען דאווענען" [רד משם ובוא ואלמדך לקרוא קוויטלעך], וסיים רבינו ואמר "אבל כשאני צריך בשביל עצמי, אני צריך להגיע למישהו אחר".

כמו כן מסר לו זקיניו הק' את סוד חלוקת השיריים, וכפי שסיפר הגה"צ רבי שלמה זלמן פריעדמאן זצ"ל גאב"ד טענקא, ששמע מפי הרה"ק רבי משה מזידיטשוב זי"ע הי"ד - בן רבינו, שבחג הסוכות תרל"ג [-השנה האחרונה לחיי רבינו מהרי"א] היסב רבינו אצל זקיניו הק', ובלייל הראשון של החג פנה רבינו מהרי"א ואמר לנכדו רבינו "וועסט דאך אמאל זיין א רבי, על כן לאמיר עסן פין איין טעליה, און דו וועסט טיילן שיריים" [-אתה הרי תהיה רבי, על כן נאכל יחדיו מקערה אחת ואתה תחלק שיריים], ואמר רבינו לבנו רבי משה זי"ע, שבשעת מעשה הרגיש שזקיניו הק' מוסר לו את ה'סוד' של השיריים. **זכה רבינו** וזקיניו הק' העניק לו ברכה מיוחדת "לא ימוש" שהוא קיבלה מאת דודו ורבו רבינו בעל 'עטרת צבי' זי"ע, שהוא קיבלה מרבו רביה"ק החוזה מלובלין זי"ע, וכך כתב בספר פאר יצחק (פרק ל"ד) באחד המועדים בא זקיניו הק' אל ביתו של רבינו לברכו בברכת החג, רצה רבינו למזוג לזקיניו הק' את הכוס למען ינוח ברכה אל תוך ביתו, אמר לו זקיניו הק' בזה"ל "דודי רבינו מהרצ"ה זי"ע ברכני בברכת לא ימוש ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם, אותה הברכה אני נותן לך".

מפי רבינו בעצמו נשמע פעם שהעיד על התמדתו בימי נעוריו, וכפי שסיפר הרה"צ רבי ישכר בעריש ווייזער מלאנדאן [בן הרה"ח המפורסם ר' משה לייב ז"ל משמשו בקודש של רבינו], שפעם בימי בחרותו, בבוקר אחד אחר שטבל במקוה טייל בחצר שלפני בית רבינו וסלסל את פאותיו, ועבר שם רבינו והביט עליו, ור' בעריש הבחין שרבינו כועס

עליו קצת. אחר התפילה ניגש אל רבינו ושאל אותו לפשר כעסו עליו, אמר לו רבינו "ראיתי איך אתה מסתובב ברוגע ומסלסל הפאות, אני כשהייתי בגילך הייתי לומד לפני התפילה שבע עשרה דפי גמרא, והייתי יכול להרשות לעצמי לסלסל הפאות ברוגע, ולא עשיתי כן".

כבר בימים ההם כאשר היה רבינו צעיר לימים כבר נודע בשער בת רבים במדרגותיו הנוראות שנתעלה בקדושה ובטהרה. וידועה העובדא כי כאשר נשתדכו ביניהם בשנת תרל"א רבינו מהרי"א עם כ"ק מרן מהרי" מבעלזא זי"ע כאשר הרה"צ רבי נפתלי מנארוויא בן כ"ק מרן המהרי" זי"ע בא בברית האירוסין עם מרת שרה בת הרה"ק רבי אליהו בנו של רבינו מהרי"א, ובא כ"ק מרן מהרי" מבעלזא לזידיטשוב לשמחת האירוסין. והנה מנהגו של כ"ק מרן מהרי" מבעלזא זי"ע היה שלא לישן רק על כרים וכסתות שלו, ולכל מקום שהיה נוסע היה לוקח עמו כלי מיטה משלו, אבל אירע והעגלה שהיו עליה הכרים וכסתות של כ"ק מרן המהרי" זי"ע נתעכבה בדרך ולא הגיעה לזידיטשוב, ולא יכל כ"ק מרן המהרי" לפוש מטרחת הדרך. אמר לו רבינו מהרי"א "איך וועל אייך צופירן צו א בעט וואס איר וועט זיין צופרידן" [-אני אראה לכם מיטה שתהיו מרוצים לישן על זה], והראה לו את מיטתו של רבינו, כ"ק מרן מהרי" מישש את המיטה ואמר שהמיטה טובה ואכן ינוח בה. למחרת אמר כ"ק מרן מהרי" לרבינו מהרי"א "מזמן לא ישנתי טוב כל כך כמו במיטה זו", כששמע רבינו מהרי"א את דבריו, אמר כ"ק מרן מהרי" מבעלזא זי"ע על נכדו רבינו "מיין ר' בעריש'ל, מאיר לי לתוך הפנימיות שלי ב'חצות' שלו ובעבודתו הק' באשמורת הבוקר". ורבינו מהרי"א הוסיף ואמר "יפה כח הבן מכח האב", נענה כ"ק מרן מהרי" מבעלזא ואמר "יפה כח הבן זה שכח הבן יפה, אינו אלא - מכח האב". ורבינו היה אז כבן כ"ה שנים.

רבינו ברוב קדושתו וטהרתו היה פרוש לגמרי מכל עניני העוה"ז, ומסופר שפעם שבת רבינו בעיר אחת, והאשה המבשלת בישלה בשביל רבינו את המרק, אך לא רצתה לטעום מהתבשיל כדי שלא יהיה התבשיל 'שיריים' שלה, ואחר שבישלה המרק הוסיפה עוד מלח, והיתה שם עוד אשה שידעה שלא טעמו התבשיל, ולא ידעה שהוסיפו כבר מלח, ע"כ הוסיפה עוד מלח, וכן עשו עוד כמה מהמתעסקים במטבת, בלייל שב"ק הגישו לרבינו את המרק, ורבינו אכל כהרגלו כמספר הכפות שהיה אוכל בכל שבוע, כשהמסובים אכלו מהשיריים הרגישו שטעמו הוא מלוח מאד ואינו ראוי לאכילה, ושאלו לרבינו אם לא היה המרק מלוח מדי, אמר להם רבינו "שוין פערצען יאהר וואס איך פיל נישט קיין טעם אין עסן" נכבר י"ד שנים שאין אני

מרגיש טעם באוכל].

בימי חוליו הביאו אליו רופאים שיטפלו בו ואחד מהם היה רופא נכרי, ואמר רבינו לנכדו הרה"ק רבי חיים יוסף זצוק"ל "היזהר שלא יגע בי הנכרי כי מיום עמדי על דעתי נזהרתי שלא יגע בי נכרי".

כבר משחר ינקותו הגה רבינו בתורה הק' בהתמדה יומם ולילה וממנה לא מש כל ימי חייו, היא היתה משוש חייו, ובה היו כל מעייניו, וגם בשנותיו האחרונות כאשר היה רתוק למיטתו ל"ע, הגה בתורה בשכבו על מיטתו ללא הפסק.

בעת חתונת נכדתו בתו של הרה"ק ה"חקל יצחק" מספינקא עם הרה"צ ר' אביש"ל הורוויץ זלה"ה מקראלי, היה כמה חסידים שהלבישו עצמם כשרי החיל ורכבו על סוסים והרבו את השמחה מאד מאד, ואמר אז רבינו להגבאי ר' משה לייב, "זעסטו, איין משנה משניות איז מער ווערד פון די אלע זאכען" [-ללמוד משנה אחת שווה יותר מכל הדברים האלו].

סיפר האדמו"ר מספינקא זצוק"ל נין רבינו, שפעם השתתף רבינו בסעודת ברית מילה, והיו שם כמה תלמידי חכמים, והיות שרבינו היה נקרא פרוש לגמרי מעניני העוה"ז, רצו לראות את כוחו בתורה, על כן ביקשו ממנו שיאמר תורה, פתח רבינו ואמר "כתיב בפרשת המלך (דברים יז, יט) והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, וקשה הרי כתיב והיתה עמו שהיא לשון נקבה וא"כ הו"ל לכתוב וקרא בה, ומדוע כתיב וקרא בו, ותירץ רבינו, שהמלך צריך ללמוד התורה כל כך, עד שתהא כתובה עליו בעצמו, שיוכלו ללמוד ממנו לפי הליכותיו, וזהו וקרא בו - במלך עצמו - שאף אם המלך לא יאמר 'תורה' יוכלו לקרוא בו את התורה". וראו התלמידי חכמים שתפס את כוונתם.

"רוב חידושי תורתו אשר חידש לא כתב אותם כלל, ואמר פעם אחת בפיו הקדוש בזה"ל אני מחדש ב"ה חידושי דאורייתא לאמיתיה של תורה אבל אינני כותב אותם, כי למה לי לכתוב הלא "יחקקו החידושי דאורייתא שלי על עצמותי בקבר" עכלה"ק, ואם כי היה אז לפלא בעיני השומעים מה שאמר שאינו כותב הלא ראינו שהיה כותב מה שחידש אבל האמת כן הוא שלא כתב רק הדברים שנראין כפשוטים, ורוב החידושי לא כתב כלל, ואפי' מה שכתב העביר אח"כ קולמוס על כמה דרושים בחכמת הקבלה בלי נודע שום טעם בדבר, עד שע"י סיבות והפצרות גילה דעתו הקדושה שאינו רוצה שהעולם יחזיקו אותו לבעל מקובל, כי גודל ענותנותו היה עד אין די באר, אם כי ידוע לכל וכו' ע"כ.

ועיין גם בהקדמת רבינו לספרו אשר מתוכה ניכרת ענותנותו הגדולה, כגון מה שמביא מדברי זקנו מהרי"א שהוא אינו

מדמה עצמו לגדולים וקדושים אשר בארץ המה שיהיה נקרא בשם מחבר וכו' וכותב רבינו ואם הוא כתב כן וכו' מה אני יכול לומר בזה שאני רק כנמלה בכרם וכו' ע"ש.

בנו הרה"ק ה"אלפי מנשה, בהקדמתו לספר הק' מלבוש לשו"ט מאביו, זל"ק: "ואם כי הדרך להאריך לתאר בשבח בעהמ"ח ובשבח החוברת, אבל לא כן עמדי כי אם אמרתי אספרה כמו מגודל תפארת קדושתו אצא מגדר הקוצר ואצטרך לספר בפני עצמו, וגם בזה לא אגלה אפי' מקצת כהאי מרגניתא דלית לה טימא, ולכן אמרתי יפה לי שתיקתי מדיבורי ולו דומי' תהילה, כי מאד עמקו מחשבותיו ועצמו דרכי עבודתו, כי היה יחיד בדורו בסיגופיו ופרישותו וקדושתו בתורה ועבודה ועלה למדרגות רמות ונישאות והיה פועל ישועות עד להפליא, וממשיך שפע עליונה ומעתיר עבור שארית ישראל במסירות נפש ממש להושיעם בכל עניניהם.

עוד מן הראוי להעתיק את לשון של בנו הק' רבי משה זצוק"ל הי"ד בהקדמתו לספה"ק של אביו רבינו, זל"ק, "והן ידוע ומפורסם הוא כ"ק מרן אבי הגאון הקדוש זצלה"ה בגודל רב פרישתו וקדושתו אשר עצמו מלספרה וענוותנותו הרבה מאד ועבודתו עבודה תמה להשי"ת במס"נ בתורתו ותפלתו הזכה וממנו למדו היטב יראה ועבודה להשי"ת כבתוס' ב"ב (דף כא ע"ב) ד"ה כי מציון תצא תורה כו' בזה"ל לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה היה מכוון לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה וכו' עיי"ש, ולעומת כל ההרפתקאות שונות שעברו עליו אשר אין די באר עכ"ז לא הפריעו אותו מתורתו ותפלתו ועבודתו הק' במס"נ ופעל ישועות בקרב אחינו בני"י כי גם בעת דחקו טרם שנתגלה עכ"ז שקד ויגע בתום דרכו בקודש בתורה ועבודה וצדקה. **ועוד בצעירותו** העיד זקנו רביה"ק מהרי"א על מדרגותיו הנוראות הן בתוקף קדושתו ופרישותו כאחד החסידים הראשונים, והן על שקיעותו בתורה, וחיבבו עד לאחת, וברבות הימים נתפרסם בנוראות עבודתו בקודש, גבוה מעל גבוה על דרך זקנו הק' הנ"ל כקדוש עליון, כנ"ל בדברי בנו, וכמופלא בדורו בחכמת האמת כאשר כותב שם לפני זה "כי ידוע לכל שהיה נפלא בדורו בחכמת הקבלה, וכמו שנשמע ממנו איזה פעמים בביתו שאמר על עצמו שרק הוא לבדו נשאר מתלמידי א"ז רבינו הקדוש מהרי"א זללה"ה בדור הזה" ע"כ.

סמוך לפטירת זקנו ורבו מהרי"א (ט' סיון תרל"ג) נתמנה רבינו לכהן כאבד"ק ווערצקי והגליל, העיר ווערצקי היתה עיר מלאה חסידים ואנשי מעשה והרבה חסידי זידיטשוב גרו בה [ווערצקי היתה זידיטשוב עיר שטאט"ע עוד מימים ראשונים. לרביה"ק בעל "עטרת צבי" היו שם חסידים הרבה, וגם היה נוסע לשם לפרקים. כי

היה אומר שווערצקי הוא עוד כמו האויר של גאליציא (העיר ווערצקי שוכנת סמוך לגבול גאליציא). והם נתלקטו סביבו, למרות ענוותנותו ומידת פשטותו המופלגת ניהל רבינו את העיר ביד רמה והכל סרו למשמעתו, כמו כן נודע שם כוחו הגדול בתורה בישובו על מדין לפסוק בדיני תורה, וגם מהערים הסמוכות היו מזמינים את רבינו לבוא לפסוק להם בדיני תורה, ואף שהיה רבינו פרוש לגמרי מכל עניני העולם הזה ולא היה לו כל שיג ושיח בעניינים אלו,

עם כל זה כשהגיע לדין תורה היה תקיף מאד ויוד לעומקם של דברים, והיה בקי ורגיל בכל תהלוכות בני אדם להוציא האמת לאור, ואז נודע בתקיפותו להעמיד פסק דין תורה, והיה נוקם ונוטר כנחש למי שלא ציית דינא, וכמאמר הגמ' (יומא כג.). ופעם התקיים דין תורה אצל רבינו, והבעל דין שיצא חייב בדין לא רצה לקיים הפסק, רבינו גער בו והוציאו מביתו, אחר איזה זמן עבר אותו איש ליד בית רבינו ורבינו ראהו מהחלון, דפק רבינו על החלון וקרא לו שיכנס לביתו, הלה חשב בליבו שבוודאי חזר בו רבינו מהפסק שהוציא, ורוצה להתפייס עמו ועל כן הוא קורא לו שיכנס לביתו, ונכנס לבית רבינו, אך מייד כאשר נכנס התחיל רבינו לגעור בו בקולות ושילחו מביתו בבזיונות, שאל אותו איש את רבינו שאם אינו רוצה שיכנס לביתו למה קרא לו, אמר לו רבינו "קראתי לך כדי שאוכל לזרוק אותך עו"פ לקיים לא תגורו מפני איש".

בימי שבתו בווערצקי כבר החל להתפרסם שמו וגדולתו, ומסופר שפעם בימי כהונתו שם, בליל שישי אחד קרא רבינו לפתע להמשימש שלו ואמר לו שירוץ אל הבאר ויציל אשה הטובעת שם, והמשימש רץ ואכן מצא שם אשה שהלכה לשאוב מים ובחשיכה מטה רגלה ונפלה לבאר, וברגע האחרון ממש הצילה מטביעה רח"ל, וכאשר נסעו חסידים מווערצקי לזידיטשוב אל אביו סיפרו לאביו את דבר המעשה, אמר להם אביו "מה הפלא, הרי בני לומד שו"ע אורח חיים ויורה דעה עם כל כוונות האריז"ל".

מובא בתולדות מלבוש, בשם הגה"צ רבי אברהם צבי ווייס זצ"ל אב"ד נוה אחיעזר, רבינו אמר פעם, שבצעירותו היה רואה על כל אחד את כל מעשיו אשר עשה, והפריע לו מאד, כי היה רואה עליהם גם את מעשיהם שאינם מהוגנים וזה הפריע לו להתפלל עליהם, על כן ביקש מהשי"ת שלא יראה יותר את מעשיהם, ונתקבלה תפילתו, ומאז לא הכיר שום חסרון באנשים שבאו לפניו

סיפר הגה"צ ר' שלמה זלמן פריעדמאן זצ"ל אבד"ק טענקא, שבימי מלחמת העולם קרה ואחד מבני משפחתו נעדר מביתו לזמן ארוך, ולא שמעו ממנו שום אות חיים, ובני המשפחה חרדו לשלומו, ובאו אל רבינו, אמר

להם רבינו "מה אתם רוצים, הרי הוא יושב ולומד עם חברותא, ובעוד עשר שעות יגיע לכאן" ואכן אחר עשר שעות הגיע רכבת והלה ירד ממנה לשמחת בני המשפחה, כאשר שאלוהו למעשיו בשעות האחרונות, אמר להם שאכן ברכתה הוא פגש יהודי נוסף ולמד עמו בחברותא, והיה זה בדיוק באותו הזמן שהם היו אצל רבינו, ויהי לפלא.

בעיר גרויסווארדיין היה הראב"ד הגה"ק רבי משה הרש פוקס זצ"ל בעמ"ח יד רמ"א, ורבי משה הרש נהג לחתום את שמו במכתבו משהרש פוקס, [היינו שהיה כותב ה' אחד לב' השמות], ופעם כאשר ביקר אצל רבינו אמר לו רבינו שלא נכון הוא מה שחתום שמו כך, אלא יחתום כל שם עם ה' משה הרש, רבי משה הרש לא הבין את סיבת הדבר [חשב אולי יש בזה איזה ענין על-פי קבלה] אבל מאותו יום והלאה חתם את שמו משה הרש, כעבור תקופה ארוכה באחד מן הימים נקרא פעם רבי משה הרש בבהילות לסור לבית השופט המחוזי, כאשר הגיע אל השופט אמר לו השופט שדבר סתר לו, שהנה כמה אנשים הגישו תביעה נגד רבי משה הרש, ומשום שהשופט העריך מאד את רבי משה הרש לכן קרא לו קודם כדי שיתן לו עצה איך יוכל למצוא דרך לצאת מן הסבך, רבי משה הרש עיין בכתב התביעה וראה שהוא מבוסס על מסמך שהוא חתום עליו, שמסמך זה מפליל אותו, רבי משה הרש עיין במסמך וראה כי הוא נראה אמיתי ממש ולא ידע לשית עצות בנפשו, עד שלפתע נזכר שהרי בתקופה אחרונה הוא חותם את שמו 'משה הרש', והמסמך הלזה כתוב בו תאריך של התקופה האחרונה, אבל הוא חתום 'משהרש' כמו שהיה חותם מאז ומקדם, כי המזייפים לא ידעו שלאחרונה שינה את חתימתו, ועל ידי זה הוכיח לשופט שהמסמך מזויף ונתבטל כתב התביעה נגדו, אז ראה את עיניו הצופיות של רבינו.

הרה"ח ר' בעריש ווייצער [ב"ר נטע] ז"ל היה פעם אצל רבינו בראש חודש ניסן, ואמר לרבינו שחודש ניסן הוא "החודש אשר ישועות בו מקיפות", [והתכוון למה שאמרו צדיקי קמאי שבחודש ניסן אפשר לפעול ישועות גם בהקפה - מלשון החנווני מקיף] אמר לו רבינו "אנחנו אין אנו צריכים להקיף". **הרה"ק מוויזניץ בעל "אהבת ישראל" זי"ע** אמר, שמדוע ברא השי"ת את העכברים, כי כשיש ליהודי משפט ואין עצה שולח הזידיטשובער רבי [רבינו] את העכברים ואוכלין הניירות. ומענין זה סיפר הרה"ח הישיש אברהם בערנשטיין עובדא שאירע לאביו מוה"ר אביגדור שהיה מחסידי רבינו שהיה מספר זאת תמיד. אביו ז"ל היה דר בכפר היריבניטש שבגלילות ווערצקי והיה לו שם בית מזיגה, והיה שם בגליל עוד א' שגם לו היה בית מזיגה והיה לו קנאה גדולה על

ר' אביגדור הנ"ל, אירע פעם ששני ידידים של בנו של ר' אביגדור היו צריכים להבריח את הגבול מעסטריין לגאליצא, וכיון שביתו היה קרוב לגבול איכסן אותם בביתו עד שהבריחו אותם [מה שהיה נגד החוק], ושוואו הנ"ל הלשין עליו לרשות, והזמינוהו למשפט והיה צפוי לעונש חמור, ר"ל, בצר לו בא לפני רבינו ורבינו בירכו, עברו כמה חדשים ולא שמע כלום מהרשויות ובא שוב לפני רבינו וא"ל שלא שמע מהם, א"ל רבינו אל לך לדאוג, שוב לא תשמע מהם איך בין געווען דארט און כ'האב צוריסען אלע דיינע שריפטען" [-] אני הייתי שם וקרעתי את הניירות], וכן היה.

חסיד א' היה לו לרבינו שהיה נקרא ר' יענקל לאקאטער [מכפר לאקאט בגלילות מונקאטש], בערוב ימיו החליט למכור את אחוזתו בכפר ולקנות לו בית במונקאטש להיות קרוב לרבינו, הוא מצא ערל א' שהסכים לקנות את אחוזתו ועל סמך זה קנה את הבית במונקאטש, בני לביני נסע הערל לאמעריקא, ולאחר זמן מה שלח מכתב לאשתו שהוא החליט להשתקע שם ושתגידי לר' יענקל הנ"ל שהוא חוזר בו מהסכמתו ואינו רוצה לקנות את האחוזת, כיון ששמע ר' יענקל כזאת הצר לו כי כבר קנה הבית על סמך המכירה והרי הוא נמצא קרח מכאן ומכאן וישאר בעל חוב ומחוסר פרנסה וכו', בצר לו בא לפני רבינו ורבינו בירכו, לא עברו ימים מועטים, והערלית באה לר' יענקל לומר לו שבעלה שלח לה מכתב בדחיפות שאיזה ראבינער אינו נותן לו מנוח בשינתו ומזהירו לקיים את הסכמתו עם ר' יענקל, ועל כן הוא מודיע שהוא חוזר ומסכים לקיים המקח. ר' יענקל מיהר לרוץ אל רבינו לבשר לו על כך, כשאך דרך על מפתן החדר פנה אליו רבינו ואמר יענקל יענקל וועגן דיר בין איך געפארען קיין אמעריקא [-] בשבילך נסעתי עד לאמריקא].

פעם העליל אחד עלילה על הר"ר יצחק יעקב ברונטשטיין מביסטרא, ומסר אותו לשלטונות, ולא ידע לשית עצות לנפשו, בצר לו פנה אל רבינו, אמר לו רבינו "אתה יכול ללכת למשפט, הוא כבר מכיר אותי", כשהגיע ר' יצחק יעקב אל המשפט התחנן אצלו ה'מוסר' שיעזוב אותו וימחול לו, באמרו "אצל מי היית להתלונן עלי, הוא הגיע אלי וכל הלילה הכה אותי ורצה להורגני."

גדול היה כוחו של רבינו בפקידת עקרות והרבה נושעו ע"י ברכתו בזש"ק, בכל שנה ושנה ביום ראש השנה היה רבינו פוקד עקרות, וסיפר אדמו"ר מהרי"י מספינקא זצוק"ל שבחידעו במונקאטש למדו עמו כמה ילדים שנולדו מברכתו של רבינו.

סיפר הר"ר דוד טייכמאן ז"ל ששמע מזקיניו, אודות אשה אחת שיצאה מדעתה ר"ל, עד שהוצרכו לשלוח אותה לבית חולים לחולי נפש, בני משפחתה באו לרבינו

להעתיך בעדה, רבינו בירך אותה שתשוב לבריאותה, וכעבור זמן קצר נפלה האשה ונחבלה בראשה, ושוב להיות כאחד האדם.

סיפר הגה"צ ר' שלמה זלמן פריעדמאן זצ"ל אבד"ק טענקא, שפעם היה נוכח בחדרו של רבינו בגרויסווארדיין כאשר בא אליו הר"ר משה שווימער ז"ל מגרויסווארדיין, ואמר שהוא צריך לעבור ניתוח על עינו, והרופאים חלוקים בדעותיהם שרופא אחד אומר שהוא מוכרח לעשות הניתוח, ורופא השני אומר שלא יעשה הניתוח כי יש חשש שיפגעו לו בווריד שבעין ויזיק לו יותר. היה זה בתקופת מלחמת העולם הראשונה, ושאל רבינו את ר' משה "איפה עומדים עכשיו הרוסים?", ר' משה תמה ואמר לרבינו, הרי אני רוצה עכשיו תשובה בנוגע לעין, רבינו לא שת לדבריו ושאל אותו "האם הרוסים הגיעו כבר לפשעמישל?", אמר ר' משה לרבינו, לי אין נוגע כ"כ היכן הרוסים נמצאים אני צריך לדעת האם לעשות ניתוח על עיני או לא, כי רופא אחד אומר לנתח ורופא השני אומר לא לנתח, אמר לו רבינו "לא הרופא הזה יודע מה הוא מדבר, ולא הרופא הזה יודע מה הוא מדבר, אתה יכול להיות רגוע לא יארע לך שום דבר בעיניך", כמובן שהוא לא עשה את הניתוח.

פעם באה אל רבינו אשה שבלעה מחט והיתה בסכנה מזה, וצוה רבינו שתלגום שבע או תשע לגימות קאווע, וכן עשתה, ומיד הוצרכה לצאת לנקביה, ויצא המחט בשלימותו ללא שהזיק לה כלל.

פעם בא אל רבינו אחד מחסידיו [ר' יצחק יהודה יחיאל אקרמאן ז"ל מאונגוואר] וצרה גדולה בפיו, שהוא השקיע סכום גדול לקנות כמות גדולה של מילונים באונגארין כדי להובילם ברכבת לווארשה למוכרם שם, וזה עתה קיבל ידיעה שהקרן עם המילונים לא נתחברה לרכבת היוצאת לווארשה, והיא נשארה על הרציף בחום וכל הסחורה נתקלקלה. רבינו בירכו לשלום. והנה להנ"ל היה הסכם עם החברה שמכרה לו את המילונים, שלו בלבד הזכות הבלעדית למכור את המילונים שבתוצרתם, והנה הוא רואה שבעיתון מופיעה מודעה מהחברה הזו למכירת מילונים, ומאחר והחברה לא עמדה בהסכם ביניהם, היתה לו עתה הזכות לתבוע שיפצוהו על כל הסחורה שקנה מהם, ועיי"כ ניצל מהפסד. אכן נתברר אח"כ שהמודעה הוכנסה לעיתון ע"י א' מעובדי העיתון משום שנשאר מקום ריק באחד מדפי העיתון וכדי למלאות את הדף הכניס שם מודעה ישנה מן הבא לידו, ו"במקרה" היה זה מודעה מאותה חברה, ויהי לפלא,

הרה"ח ר' בעריש ווייזער [ב"ר נטע] ז"ל היה לו סכום כסף שקיבל לנדוניה, והשקיע את כל הסכום ברכישת אתרוגים כדי למכרם במונקאטש, אך דא עקא שהוא לא הצליח

במכירתם, ויומיים לפני החג עדיין היה כמעט כל הסחורה תחת ידו, וחשש מאד פן יפסיד את כל כספו, והלך אל רבינו והתאונן לפניו על מצבו, צחק רבינו ואמר "מה, עד סוכות אתה יכול עדיין למכור את כל האתרוגים?", ר' בעריש יצא מבית רבינו ותמה לעצמו שהרי כבר ניסה למכור כל הזמן ואינו מצליח ואיך יצליח עכשיו, ובאותו לילה באמצע הלילה [בשעה 12] הגיע יהודי לביתו ושאלו אם הוא מוכר אתרוגים, וסיפר לו שהוא מגיע מהעיר קאשוי ובערים אין אתרוגים, והוא מחפש לקנות אתרוגים, ומכר ר' בעריש לאותו היהודי את כל האתרוגים שהיו תחת ידו.

בימים ההם וכפרט בימי המלחמה - מלחמת העולם הראשונה העיקה על אחינו בני ישראל גזירת גיוס צעירי בני ישראל לעבודת הצבא, ורבינו נכנס בעובי הקורה הן בשתדלנות שהיה עוסק הרבה על ידי שליחים לפטור בחורים ואברכים מלהתגייס לצבא, וביותר נתפרסם שמו כשראו את כוחו בתפילותיו שהיה מתפלל ונענה, והרבה בחורים ואברכים נהרו אליו שיברכם ומי שהתברך על ידו נפטר מגזירה נוראה זו.

ומסופר שכשאר היו באים אל רבינו היה אומר "דו וועסט נישט גיין" [-אתה לא תלך], ומי שאמר לו כך היה משתחרר. ופעם אמר רבינו לאחד שהזכיר עצמו לפניו, "דער דאקטאר דארף באשטיין" [-הרופא צריך ג"כ להסכים לשחרר אותך] והבינו שהלה לא ישתחרר, ואכן כך הוה.

בימים ההם חלה רבינו במחלה קשה, ובאותה תקופה עם התגברות המלחמה נלקחו אנשים רבים לצבא, וביניהם גם אבות בעלי משפחות, מובן שהדבר עורר צער רב בעיר, והרבה נשים באו לחצר רבינו בבכיות נוראות לבקש מרבינו שיפעול ישועה עבור בעליהן והוריהן, רבינו לא ענה מאומה, אך קם ממיטתו ששכב בה לרגל חליו הכבד, והחל להתלבש כדי לצאת לחוץ. לשאלת בניו להיכן פניו מועדות, ענה להם שרצונו ללכת למקוה, הבנים הק' התחילו להפציר בו שלא ילך ולא יסכן את עצמו, אך הוא באחת ומי ישיבנו שרוצה דוקא ללכת לטהר עצמו בטבילת המקוה, ואמר בלשון קדשו "זיי מיינען אז די וועלט איז הפקר, ברענג די פיאקער'ל, לאמיר גיין אין מקוה", [-הם חושבים שהעולם הוא הפקר, תביא את העגלה ואסע לטבול במקוה, לפעול עבורם ישועה], בלית ברירה הביאו לו מרכבה ונסע בה למקוה וירד וטבל. בדרך חזרתו מהמקוה ביקש רבינו שיסירו את הכיסוי של המרכבה, והרים את ראשו ואמר: "איך וויל מיך אומקוקען" [אני רוצה להתבונן סביבך], והסתכל על השוק ואמר: "מה זה שעושים בלי רשותי לחטוף אנשים מהשוק, איני מסכים לכך בשום אופן ולא אשלים עם זה", ובלשון קדשו: "זיי בעלי-בית יווען שוין

צופיל, מיר וועלן דאס נישט צולאזן". ואכן פעל אז גדולות ונצורות להציל אנשים מעבודת הצבא.

באותו ענין סיפר הר"ר דוד טייכמאן [ממשפחת טייכמאן מווערצקין] שזקינו היה צריך להתייצב לעבודת הצבא והביאו אביו לפני רבינו, רבינו התבונן בו וראה את פיאותיו שעיתרו את ראשו ואמר "בחור עם שתי פיאות יפות כאלו לא יקחו". בהגיע זמנו להתייצב בא לפני הממונה, שהיה מזרע היהודים, הביט בו הלה ואמר "עם פיאות יפות כאלו, אין מקומך בצבא" ופטרו.

פעם היה סיכסוך בין שני אנשים בעיר ביסטרא ואחד מהם שחל"ח ל"ע, ואח"כ באו שני הצדדים האיש החי עם יורשי המת לדים תורה, ורבינו נסע אז לביסטרא לקיים הדין תורה, אך לא יכלו לבוא לעמק השווה, כי לא ידעו היורשים בדיוק מה היו פרטי המעשה, ורבינו ראה שאין שום עצה, אמר להגבאי רבי משה לייב וויזער שילך לביה"ח לקרוא לנשמת הנפטר שיבוא לדין תורה, ואכן באה נשמת הנפטר אל הדין תורה, ותיהום כל העיר מזה.

רבינו שימש שם ברבנות ווערצקי בקביעות עד שנת תרנ"ז, שאז מסר הרבנות לידי בנו הרה"ק רבי מנשה ז"ע, אבל גם אח"כ המשיך לדור שם כמה שנים בקביעות, ואחרי כן ג"כ היה בא לשם לפרקים, ועל שם רבנות זו נתפרסם בעולם,

בשנת תרמ"ד ממחרת יום הכפורים נסתלק בזידיטשוב אביו הרה"ק רבי סענדר ליפא זצוק"ל ורבינו נקרא אז למלאות מקומו על כס רבנות זידיטשוב, וליישב על מקום כבודו של אביו וזקיניו ורבו מהרי"א לכהן כרבם של חסידי זידיטשוב, ורבים מגדולי תלמידי ומשפחת זקיניו ואביו וגם המוני החסידים החלו לנהור אחריהם וענו אחריהם מקודש.

אבל לא האריך אז לשבת בזידיטשוב בקביעות, וחזר לדור לאחר כשנה בווערצקי, אך היה שוהה הרבה גם בזידיטשוב בפרט בימים נוראים וזמנים נעלים אחרים.

בשנת תר"ן מינה רבינו את בנו הרה"ק רבי משה זצוק"ל שהיה גם חתן דודו הרה"ק רבי אלי' זצוק"ל לאבד"ק זידיטשוב, ובשנת **תרס"ה** בערך, קבע רבינו את מקום מגוריו בזידיטשוב במקום אבותיו, ושם ישב עד אשר פרצה מלחמת העולם הראשונה בשנת תרע"ד.

בימי הר"ס עולם, בשנת תרע"ד כשפרצה מלחמת העולם הראשונה, וצבא הרוסים פלש לעבר איזור גאליציה והצרו לבני ישראל הדרים שם, ברח רבינו עם משפחתו וכל הנלוים אליו מזידיטשוב אשר בגאליציה לעבר מדינת אונגאריה, והגיעו עד לדעברצין שבאונגאריה, ופנו לעבר העיר פישפקלאדיין שם שהה רבינו בחג הסוכות.

מן הענין להביא בכאן עובדא נפלאה שהתרחשה בעת שהגיע רבינו לפישפקלאדיין, רבינו הגיע לשם ביום ו' עש"ק קודם התפילה, וכשרצה לעמוד להתפלל לא מצאו את הטלית ותפילין שלו והוכרח רבינו לשאול טו"ת. התפילין דר"ת שהביאו לו נשאלו מהגה"צ ר' שרגא שמואל שניצלער זצ"ל אבד"ק טשאבא שהיה אז השו"ב בפישפקלאדיין, לאחר התפילה בא הגה"צ ר' שרגא שמואל זצ"ל לקבל ברכת שלום מרבינו, פנה אליו רבינו ושאלו "מנין לך התפילין דר"ת הללו", הוא ענה שהוא קיבלם מחותנו הרה"צ ר' שלום מיארמע זצ"ל אך אינו יודע מאין היו לו אלו התפילין. בליל שבת שאל ר' שרגא שמואל את חמותו על מקור התפילין, והיא סיפרה לו כי אבי בעלה הרה"צ רבי ברוך מנאנאש זצ"ל היה חתנו של הרה"צ רבי מיכאל מנאנאש זצ"ל שהיה מחסידי הרה"ק רבי נפתלי מראפשיץ זיע"א, ולאחר נישואי רבי ברוך לקחו חותנו רבי מיכאל עמו בנסיעתו לראפשיץ, כשבא לראפשיץ שאל הרה"ק מראפשיץ את החתן רבי ברוך מדוע אינו מניח תפילין דר"ת, ענה חותנו רבי מיכאל כי הוא עדיין צעיר לימים, שהיה אז כבן ט"ו, וגם כי הוא עדיין בתוך השנה ראשונה לנישואיו, מיד הסיר הרה"ק מראפשיץ את התפילין שלו שהיה מעוטר בהם ונתנם לר' ברוך במתנה באומרו, "אברך כמוך רשאי להניח תפילין דר"ת". סיפור זה נודע בעיר ותהום כל העיר על הרגשת רוח"ק של רבינו שהרגיש בקדושה של התפילין של רביה"ק מראפשיץ ז"ע.

כידוע היתה קירבה גדולה בין רבינו לכ"ק מרן מהרי"ד מבעלזא ז"ע, שהיה מחותנו של כ"ק מרן מהרי" ז"ע, כאשר בנו הרה"ק רבי אשר ישעי' אייכנשטיין ז"ע, לימים אבד"ק פראכניק, נשא את בת הרה"ק רבי יחיאל מקריליוויץ זצ"ל חתן כ"ק מרן מהרי" ז"ע.

וכ"ק מרן העריץ את רבינו באופן נפלא. ומסופר שפעם שוחח כ"ק מרן מהרי"ד ז"ע עם מקורביו, ובתוך הדברים אמר לו אחד מהנוכחים כי היום כבר לא נשאר מהפירידיגע מקובלים [המקובלים הקודמים], ענה כ"ק מרן מהרי"ד מבעלזא ז"ע ואמר: "איך האב נאך פארכאפט איינעם" [-אני עוד הספקתי להכיר אחד מהם], ושאלו אותו למי כוונתו, אמר: "ר' בערישיל", ושאלו אותו הרי הוא עודנו חי, וענה "אפשר לחיות ועדיין להיות מהקודמים".

מסופר שבעת מלחמת העולם כשהיה רבינו בטלטול דרכים בכפר פישפקלאדיין בחג הסוכות, היו שם חסידים שנסעו לראצפערט לשהות בהו"ד ושמחת תורה בצל קדשו של כ"ק מרן מבעלזא אך כשהגיעו בליל הושענא רבה לראצפערט ורצו לקבל ברכת שלום מכ"ק מרן מבעלזא, סירב

לקבלם באמרו "עזבתם בעירכם את הצדיק מזידיטשוב ובאתם אלי, חושו מהר וחזרו אליו להסתופף בצל קדשו".

מסופר שהרה"ק רבי ישכר בעריש מזידיטשוב ז"ע אבד"ק ווערצקי ובעל "מלבוש לשבת ויום טוב", בתקופה שלפני המלחמה היה מרבה ומפציר בתפילה ותחנונים לפני המקום שיחיש את גאולתנו ופדות נפשנו, והרבה לצטט מאמרי זוהר הקדוש המדברים אודות הגאולה השלימה, כי לדעתו היתה המלחמה המתקרבת כמלחמת גוג ומגוג, אשר בוא תבוא קודם ביאת משיח צדקנו. הרה"ק בעל המלבוש ז"ע אף אמר בהדיא כי משיח צדקנו יבוא לאחר מלחמה זו, גם אם ישפך חלילה דם רב מישראל.

כאשר פרצה המלחמה, ברח המלבוש ז"ע מעיר זידיטשוב יחד עם בני המשפחה ועם מקורביו ונאמני ביתו, הרה"ח ר' משה ליב וויזער ז"ל ובנו הרה"ח ר' בעריש ז"ל. בדרכם עברו דרך הרבה כפרים ועיירות, עד שנעצרו בכפר אחד, שלא היה בו מקוה טהרה לטבול בו, דבר שהסב לו צער גדול. בערב שבת קודש, לפנות בוקר, הודיע המלבוש ז"ע למשמשיו, כי ברצותו לסור לעיר סוואליווא הסמוכה, בכדי לטבול במקוה אשר שם. היה זה מרחק נסיעה של כשעה, ובאותם ימים שהה שם כ"ק מרן מהרי"ד ז"ע.

כאשר נכנס המלבוש ז"ע למקוה ופשט את הרעזשוואלקע, פנה לפתע אל הגבאי ואמר לו כי עז רצונו להיפגש כעת עם כ"ק מרן מבעלזא... המשמש ניסה להניאו מכך. באמרו כי השעה מוקדמת מאוד ואין עתה זמן של ביקורים, אך המלבוש נענה שהוא יכול ללכת לבד, בלעדיהם... כאשר ראו כי הדבר נחוץ לו מאוד, כמובן שהסכימו מיד, ובהוראת המלבוש פנה המשמש ר' בעריש וויזער אל אכסניית כ"ק מרן מהרי"ד ז"ע, לשאול האם אפשר לבוא כעת לביקור מיוחד, ובינתיים יטבול רבו במקוה. הגיע ר' בעריש אל משכן כבודו של כ"ק מרן ז"ע, שהיה בית גדול ומרווח, וכאשר נכנס לחדר הראשון פגש בכמה אברכים. שאל אותם היכן הוא חדר קדשו של כ"ק מרן ז"ע והראו לו שילך בחלק הפנימי של הבית. כאשר נכנס אל החדרים הפנימיים, ראה את אחד מאנשי הבית, ואמר לו שנחוץ לו לדבר עם כ"ק מרן מהרי"ד ז"ע בשליחות רבו הרה"ק מזידיטשוב. ואמנם הכניסו אותו אל הקודש פנימה, ואמר לכ"ק מרן ז"ע כי הוא שליחו של הזידיטשוב'ער רבי" שמבקש לבוא אליו תיכף. שאל אותו כ"ק מרן ז"ע: "האם נחוץ הדבר כבר עתה, עוד לפני התפילה?". השיב הלה כי רבו רוצה לבוא מיד, והסכים כ"ק מרן ז"ע אך הורה שיודיעו לו כאשר יגיע לביתו.

כשהגיע הרה"ק מזידיטשוב הודיעו לכ"ק מרן מהרי"ד ז"ע, שאכן יצא לקראתו לקבל

את פניו כ"ק מרן זי"ע נתן לו את ידו ויחד הלכו עד לחדרו הק'. אז אירע דבר פלא, הרה"ק מזידיטשוב נעמד ליד המזוזה כשזידו אוחת במזוזה, ושפתותיו החלו מרחשות בקול קטעי זוהר הקדוש המדברים מעניני הגאולה, וכה מלמל לעצמו זמן רב, בערך כחצי שעה. ואילו כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע נעמד ליד שולחנו הטהור כששתי ידיו הק' נשענות על השולחן, פניו חיוורות מאוד ואומר בערך כדברים האלה: "זאל שוין דער רבונו של עולם רחמנות האבן אויף אונז, משיח זאל קומען נאר מתוך רחמים וחסדים, און ס'זאל זיין שלום אויף דער וועלט", כה חזר ונשנה הדבר פעמים רבות. והיה המקום לחדרת אלקים. כאשר סיים המלבוש זי"ע את מעשהו, לאחר כחצי שעה בערך, הפטיר שוב כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע בקול: "ס'זאל זיין שלום אויף דער וועלט". אחר כך נענה הרה"ק מזידיטשוב לכ"ק מרן מהרי"ד זי"ע ואמר: "גוט שבת, כ"ק מרן זי"ע ליווה אותו, ללא שידברו ביניהם דבר, ואף לא נתנו שוב את ידם לשלום. אדהכי והכי נודע הדבר לאנשי העיירה, וקהל רב התאסף לפני בית האכסניא לראות את המחזה המופלא, וכשיצאו כבר היה הרחוב מלא אנשים.

כאשר יצא המלבוש זי"ע, אמר כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע למקורביו: "הוא צדיק תמים", הוא גדול מאוד בשמים עד שנאלצתי למנוע בכוחות גדולים שלא תתקבל בקשתו..."

וסיפר הגבאי ר' משה ליב ווייצער, שהבחין כי מני אז, לאחר שנפגש רבו עם כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, הפסיק להזכיר את קטעי הזוה"ק בעניני גאולה, כפי שנהג למלמל בכל התקופה האחרונה, והיה נראה שקיבל את דעת קדשו של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע.

לימים, כשהעתיק הרה"ק המלבוש' מזידיטשוב זצ"ל את מעונו לעיר מונקאטש, הגיע צדיק אחד לביקור אצלו, ופנה אליו לבקשו שיעור רחמי שמים, ואמר בזה"ל: "זידיטשוב'ער רבי, איהר זענט דאך צדיק הדור, זייטס מתפלל אז ס'זאל נתעורר ווערן די גאולה...".

נענה הרה"ק מזידיטשוב לפי תומו: "עה! צדיק הדור איז דער בעלזער רב...". וסיים: "והא ראייה, איהם האט מען געפאלגט און מיר האט מען נישט געפאלגט... כלומר, שמשמים קיבלו את דעת קדשו של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, שאין עתה עת פקודה, אלא הגאולה צריכה שתבוא מתוך רחמים וחסדים לבני ישראל.

אגב יסופר, כי פעם ביקש אחד מנכדיו מזקנו המלבוש' זי"ע רשות ללכת אל כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע ולהסתופף בצל קדשו, נענה ואמר לו: "א וודאי! א וודאי זאלסטו גיין צום בעלזער רב.

אחר חג הסוכות הגיעה משלחת של אנשים מכובדים להזמין את רבינו לבוא

לשהות בעיר גרויסווארדיין אשר בטראנסלבניה, ואכן נסע רבינו להשתקע בגרויסווארדיין.

וסיפר הגה"צ רבי שלמה זלמן פריעדמאן זצ"ל אבד"ק טענקא שכאשר הגיע רבינו לגרויסווארדיין, יצאו המונים מתושבי העיר לקבל את פניו בכבוד הראוי, ונדחפו הקהל סביבו, ושמע את רבינו אומר ברוב ענוותנותו "וואס שטופט מען זיך, ווער בין איך, און וואס בין איך" [-למה נדחפים, מי אני ומה אני].

מסופר שכאשר באו רבינו וביתו לגרויסווארדיין, באה משלחת בראשות ראש הקהל לקבל פניו ולראות מה דרוש לו לרבינו, ראש הקהל אף שלא היה מורגל בדרכי האדמור"ם יצא משם ואמר בהתפעלות, שהזידיטשוב'ער רבי אינו צריך דבר כי אם "א לעכטל און א זוהר".

בגרויסווארדיין התגורר רבינו עד שנת תר"פ אז עבר רבינו להתגורר בעיר מונקאטש כאשר נודע לחסידי רבינו בגרויסווארדיין שרבינו נוטש אותם ועובר למונקאטש, באו אל רבינו ואמרו לו "רבינו על מי אתה נוטש את הצאן", אז קרא רבינו לנכדו אדמו"ר יהושע זי"ע בן בנו הרה"ק רבי אשר ישעי" זי"ע ואמר לו שישאר לדור בגרויסווארדיין, ולחסידיו אמר רבינו "איך לאז דא איבער מיין אייניקל ר' יהושע'לע, ווער ס'וועט קומען צו איהם וועט געהאלפן ווערן אזוי ווי ער איז געקומען צו מיר" [-אני משאיר כאן את נכדי ר' יהושע'לע, ומי שיבא אליו, יושע כאילו בא אל] ואכן רבי יהושע נשאר לדור בגרויסווארדיין, והנהיג שם את עדתו על מקומו של רבינו, עד אשר הגיעו ימי הזעם במלחמת העולם השנייה ועלה הכורת על רוב בני הקהילה, הי"ד.

רבינו הגיע למונקאטש, ושם איוה למושב לו ובה הופיע הדר אורו ביתר עוז וכל הארץ רעשה מקדושתו, וגדולי ישראל אשר דרו במונקאטש חרדו לקראתו. ממקום שבתו במונקאטש הזריח אורו למאות ולאלפים אשר הלכו לאורו ושיחרו לפתחו מכל קצווי המדינה ומחוצה לה, ובמיוחד נודע שמו כאחד משיירי כנסת הגדולה, בהיותו שריד לדור דעה מהצדיקים מהדורות הקודמים שעוד היה חי בשנים אלו, שהוא היה אחרון תלמידי רבינו מהרי"א, ורבים שיחרו לפתחו לזכות להסתופף בצלו לראות בו את מה ששמעו מאבותיהם על הצדיקים הקודמים.

כ"ק מרן מבעלזא זי"ע היה דר אף הוא במונקאטש באותו זמן שהיה שם רבינו, וביניהם היו קשרי ידידות עזים, כשנאלץ כ"ק מרן מבעלזא לעזוב את מונקאטש, בא יומיים לפני נסיעתו להיפרד מרבינו, ושלחו להודיע לרבינו שהנהו בא, רבינו היה אז חלוש ושכב במיטתו, שם היה עובד את עבודתו הק' בתורה ועבודה בימי חוליו, אמנם כשאמרו לו שהרבי מבעלזא צריך לבוא,

ביקש שיקימוהו ממיטתו וילבישוהו את הראצימארע בעקישע [בגד משי מיוחד לזמני קודש] וישב על כסאו והמתין לבואו, כשישב איזה זמן ועדיין לא בא כ"ק מרן מבעלזא ולא היה לו כח לשבת עוד השכיבוהו שוב במיטה, כשבא כ"ק מרן היה הרבי במיטתו וארך קצת זמן עד שהושיבוהו שוב בכסאו והוצרך כ"ק מרן מבעלזא להמתין עליו בחדר החיצון, היה שם ספסל פשוט שהחסידים היו יושבים עליו כשהמתינו ליכנס לרבי ושם התיישב כ"ק מרן מבעלזא, כשביקשו בני הבית להביא לו שם כסא לפי כבודו לא אבה, באמרו "אני רוצה להמתין עבור הרבי מזידיטשוב כדרך כל החסידים". כשישבו לשולחן והביאו פירות, כיבד רבינו את כ"ק מרן מבעלזא לברך ראשון על הפירות, אך הוא לא הסכים בשו"א אלא דוקא שרבינו יברך תחילה. ביום שלאחריו הלך רבינו להחזיר הביקור לכ"ק מרן מבעלזא, אח"כ יצא כ"ק מרן מהרי"ד ללוותו עד העגלה, רבינו לא היה יכול ללכת על רגליו, והיה לו בחור משמש בשם יענקל' שהיה נושא אותו, וניגש כ"ק מרן מבעלזא והחל עוזר למשמש לישא את רבינו, אך רבינו נתחלחל ונעצר ולא הסכים לכך, נענה כ"ק מרן מבעלזא ואמר למשמש "איך בין דיר מקנא, האסט דע זכי אונטער ציהאלטען דעם רבי [מקנא הנני בזכותך שהנך נושא את הרבי].

במונקאטש התגורר רבינו ושם עבד את עבודתו עבודת הקודש באחרית ימיו עד להסתלקותו לשמי מרום. ושם מנוחתו כבוד **בשנים האחרונות היה רבינו חולה על רגליו** מאת שנפל רבינו מכסאו ביום ג' תרומה תרע"א ומאז היה נחלש מאד ובשנים האחרונות היה עובד את עבודתו עבודת הקודש במיטתו, שם היה לומד כל היום, וכך היה מקבל את הבאים אליו להתברך, אך כאשר היה נכנס להתפלל היה קם כארי, וכאשר היה מתפלל לפני העמוד את התפילות היה קולו הולך וחזק כאברך צעיר.

ובאחד מימי חוהמ"פ תרפ"ד נכנס רבינו לערוך את השוה"ט, ובן דודו הרה"ח ר' בעריש ווייצער [ב"ר צבין] נתיישב על ידו, ואמר לרבינו שהוא רוצה למכור את כל נכסיו ולעלות לארץ ישראל, ואמר לו רבינו מיר ווילן אויך גיין קיין א"י [-גם אני רוצה לנסוע לא"י] אני עוד אהיה בא"י לפניך" וזלגו עיניו דמעות.

באחד מימי חוהמ"פ ביקש רבינו שביאו עגלה, כי ברצונו לילך אל המקוה, וניסו למנועו מזה כי היה זה מסוכן מאד בשבילו, כי היתה לו מכה ברגלו ולדעת הרופאים היה מסוכן שיגיעו מים ע"ג המכה, אבל רבינו עמד על דעתו שיקחוהו אל המקוה, ובלית ברירה חבש הרופא היטב את מקום המכה שלא יבואו שם מים, ורבינו נסע למקוה

לטהר עצמו, **ביום ערב שביעי של פסח** נחלש רבינו ביותר, ובני משפחתו עמדו סביב מיטתו, חתנו הרה"ק החקל יצחק זי"ע הגיע ג"כ לבית רבינו ובהיותו שם צעק בקול לרבינו "וואס פעלט דעם שווער" [-מה חסר לו לחותנין], ורבינו ששכב בעיניים עצומות לא הגיב כלום, וצעק החקל יצחק בקול שאגת ארי "שווער היינט ביינאכט איז שביעי של פסח, יודן זענען אידורך גיגאנגען דעם ים, וואס פעלט דעם שווער" [-הלילה הזה הוא

שביעי של פסח בליל זה עברו בני ישראל את הים, מה חסר לו לחותנין] ורבינו הרים את ידו הק' כלפי מעלה ואמר איזה דיבורים.
ובליל שביעי של פסח תרפ"ד בתחילת הלילה ניצחו אראלים את המצוקים ויצאה נשמתו בטהרה,
מאמרותיו
בפורים האחרון אמר
הא דכתיב במגילה "נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי" מאי השינוי הלשון משאלה

לבקשה? אלא שאלה אינה מוכרחת אדער יא אדער ניין, אבל בקשה מוכרחת מיז זיין, ועל כן "נפשי" כשנוגע הדבר לאדם עצמו "בשאלתי" אדער יא אדער ניין, אבל "עמי" כשמבקשים על ענין של כלל ישראל "בבקשתי" דורשין שהישועה מוכרח לבוא, עס מיז זיין, וסיום שמנהיג בישראל צריך תמיד לדעת "שעמי בבקשתי"
זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן
מקורות: "תולדות מלבוש לשבת ויו"ט"

השומר עצמו בזהירות יתירה שלא לדבר כלל בשום דבור במשך כל זמן התפלה, קריאת התורה ובין גברא לגברא זוכה להתברך בחסדים ורחמים ורואה ישועות בכל מה שצריך. (ספר כבוד בית השם פרק י עמוד תש"ז)

לע"נ האשה החשובה מרת רבקה פיגלא איגל ע"ה בת הגה"ח ר' שמחה בונם בוים ז"ל נפטרה כ' ניסן תש"ע תנצב"ה הונצחה ע"י משפחתה החשובה שיחיו

לע"נ הרה"ח ר' דוד אייזנבערג ז"ל בן הרה"ח ר' ברוך בענדיט ז"ל נלב"ע י"ט ניסן תשנ"ד ולע"נ זוגתו האשה החשובה מרת מלכה ע"ה בת הרה"ח ר' יהושע יחזקאל ז"ל נפטרה י"ז ניסן תשמ"ו

לע"נ הגה"צ ר' ישי העכט זצ"ל בן הגה"צ ר' ארי' לייב זצ"ל אבד"ק האהנעמס נלב"ע כ"ב ניסן אחרון של פסח תשכ"ב הונצחה ע"י משפ' החשובה שיחיו

לעילוי נשמת הילדה מאלא מלכה ע"ה בת שיבדלחט"א הרה"ח ר' עקיבא גולדמן שליט"א נפטרה כ' ניסן תשע"ז הונצחה ע"י משפחתה החשובה שיחיו

לעילוי האשה החשובה מרת בריינדל קרייזמן ע"ה בת הרה"ח ר' יעקב צבי ז"ל נפטרה בליל התקדש החג ט"ו ניסן תש"ט הונצחה ע"י בנה הרה"ח ר' שרגא מנחם שליט"א

לעילוי נשמת האשה החשובה מרת אסתר יענטע ע"ה בת הרב החסיד הבנש"ק ר' יעקב מרדכי ז"ל אשת הגה"ח ר' אברהם יהושע פדר זצ"ל נפטרה כ"ב ניסן תשע"ה הונצחה ע"י בנה הרה"ג ר' אהרן שליט"א

לעילוי נשמת הרב החסיד ר' ארי' גרינוואלד ז"ל בן הרב החסיד ר' עמרם יהודה ז"ל נלב"ע בערב פסח י"ד ניסן תשנ"ט

לע"נ הרה"ח ר' מאיר זנגר ז"ל בן הרה"ח ר' רפאל בנימין ז"ל נלב"ע בליל שני של פסח ט"ו ניסן הונצחה ע"י משפחתו החשובה שיחיו

לע"נ הרה"ח ר' פנחס ז"ל בן הרה"ח ר' ראובן ז"ל מסקאל נלב"ע י"ז ניסן תשמ"ט הונצחה ע"י בנו העסקן המפו' מנכ"ל מוסדות חסידי בעלזא בני ברק הרב החסיד ר' ראובן ברייש שליט"א

"התחזקות יומית" דברי חיזוק והדרכה מכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א במערכת אוצרות בעלזא" שמעו ותחי נפשכם בארה"ק 02-3011614 בארה"ב 3131771-1605

לעילוי נשמות הרה"ג ר' יצחק דוד פריעדמאן ז"ל בן הרה"ח ר' חיים יחזקאל ז"ל מרת רחל ע"ה בת הרה"ח ר' שלמה ז"ל	לעילוי נשמות האשה החשובה מרת גיטל עלקא ע"ה בת הרה"ח ר' יוסף ז"ל תנצב"ה הונצחה ע"י משפחתה החשובה שיחיו	לעילוי נשמות הרה"ח ר' צבי אליהו שטרנאווס ז"ל בן הרה"ח ר' ליפא י"ט ז"ל נלב"ע י"ח טבת תשע"ד תנצב"ה	לעילוי נשמות הרה"ח ר' ישראל חיים ז"ל בן הרה"ח ר' דוד רובינשטיין ז"ל ולע"נ זוגתו האשה החשובה מרת צפורה מרים ע"ה בת הרה"ח ר' מנחם הלל ז"ל תנצב"ה	לעילוי נשמות הרה"ח ר' דוד יוסף אונגר ז"ל בן הרה"ח ר' אברהם יהודה ז"ל ולע"נ זוגתו האשה החשובה מרת רבקה ע"ה בת הרה"ח ר' יוסף ז"ל
לעילוי נשמות הרב החסיד המפו' ר' פרי שטראסבורג ז"ל בן הרה"ח ר' יחזקאל ז"ל זוגתו האשה החשובה מרת יהודית ע"ה הונצח ע"י בנו הרבי הנכבד הרה"ח ר' יוסף שטראסבורג שליט"א	לעילוי נשמות העסקן המפו' הרב החסיד ר' יואל בן ציון פרקש ז"ל בן הרב החסיד ר' צבי ז"ל נלב"ע ט' אדר תש"פ הונצח ע"י משפחתו החשובה שיחיו	לעילוי נשמות הרה"ח ר' יחיאל אויש ז"ל בן הרה"ח ר' בנימין זאב צבי ז"ל נלב"ע י"ב תשרי תשס"ז תנצב"ה זוגתו האשה החשובה מרת שפרה ע"ה בת הרה"ח ר' יוסף שאול ז"ל	לעילוי נשמות הרב החסיד המפו' ר' יצחק ווייס ז"ל בן הרה"ח ר' משה ז"ל נלב"ע ל' מרחשון תשפ"ג הונצח ע"י משפחתו החשובה שיחיו	לעילוי נשמות הרב החסיד המפו' ר' מנחם שמואל חיים ז"ל בן הרה"ח ר' אפרים ז"ל זוג האשה החשובה מרת יוסף פריעדמאן ע"ה בת הרה"ח ר' משה יוסף ז"ל הונצחו ע"י המשפחה החשובה שיחיו
לעילוי נשמות הרה"ג ר' אברהם אליהו איינהורן ז"ל בן הרה"ח ר' שלמה יוסף הכהן ז"ל זוגתו האשה החשובה מרת נחמה ע"ה בת הרה"ח ר' אליהו ז"ל הונצחו ע"י משפחתו החשובה שיחיו	לעילוי נשמות האשה החשובה מרת רבקה פיגלא איגל ע"ה בת הגה"ח ר' שמחה בונם בוים ז"ל הונצחה ע"י משפחתה החשובה שיחיו	לעילוי נשמות הרה"ח ר' ישראל ווענטשטיין ז"ל נלב"ע כ"ז אדר תש"ג הונצח ע"י בנו הרה"ג ר' אהרן אליהו ווענטשטיין שליט"א דומ"ץ דקוליתניו תקי בעצת זאב	לעילוי נשמות הרה"ג ר' יהודה זיגלמן ז"ל זוגתו האשה החשובה מרת אסתר ע"ה בת הרה"ח ר' משה יהודה ז"ל הונצחו ע"י בנו הרה"ח ר' ישראל זיגלמן שליט"א	לעילוי נשמות האשה החשובה מרת ברכה ע"ה בת הרב החסיד ר' זינגער ז"ל אשת שינדלחט"א הרב החסיד המפו' ר' משה ביגליאזאן שליט"א נפטרה שב"ק ה' תמוז תש"ג הונצחה ע"י התורה החשובה שיחיו
לעילוי נשמות הרה"ח המפו' ר' מנחם אליהו אסטרשייכער ז"ל בן הרה"ח ר' יצחק שמעון ז"ל זוגתו האשה החשובה מרת מלכה אסטרשייכער ע"ה בת הרה"ח ר' יחזקאל שרגא ז"ל הונצחו ע"י משפחתה החשובה שיחיו	לעילוי נשמות הרה"ג ר' יהונתן בנימין קליין ז"ל בן הרה"ח ר' ישראל ז"ל נלב"ע ביום שב"ק ה' שבט תשס"ב תנצב"ה	לעילוי נשמות האשה החשובה מרת מלכה ע"ה בת שיבדלחט"א הרה"ח ר' יהודה שליט"א נלב"ע ל' ניסן תשע"ז הונצח ע"י אבתי הרה"ח ר' יהודה איינהורן שליט"א	לעילוי נשמות הנה"ח ר' ישכר דוב יעקובוביץ ז"ל בהוצ"ח נאבי וואוקערט רבי שמעון יחזקאל זנוביל ולע"נ הרה"ח ר' אליעזר צבי ז"ל בן הרה"ח ר' נתן בנימין ז"ל ולע"נ האשה החשובה מרת העניל ע"ה בת הרה"ח ר' יוסף מאיר ז"ל	לעילוי נשמות הרה"ג ר' פנחס מאיר גאנצפריד ז"ל בן הרב החסיד ר' אליעזר דוד ז"ל נלב"ע י"ד סלו תשע"ד הונצח ע"י משפחתו החשובה שיחיו